

LA BANCA COOPERATIVA DAVANT DELS REPTES CONTEMPORANIS.

Una identitat basada
en la competitivitat,
la sostenibilitat, l'ètica
i els valors com
a garantia de futur.

Crèdits

Autors

Eloi Serrano Robles,

Director de la Càtedra d'Economia Social del TecnoCampus – UPF

Miguel Guillén Burguillos,

Coordinador de projectes de la Càtedra d'Economia Social del TecnoCampus – UPF

Càtedra d'Economia Social del TecnoCampus

La Càtedra d'Economia Social del TecnoCampus-UPF uneix innovació, empresa i valors amb l'objectiu de contribuir, des de l'àmbit acadèmic i amb el màxim rigor, a la transformació productiva del país. Ho fa mitjançant l'estudi, el coneixement i la difusió de formes inclusives de gestió i relació empresarial.

Creada el 2016, la Càtedra respon a la necessitat de disposar d'un agent que fomenti i consolidi accions conjuntes entre el govern, l'empresa, l'acadèmia i la societat al voltant de l'economia social i solidària. En aquest sentit, els seus objectius essencials són l'impuls de la recerca en aquest àmbit, la docència, la transferència de coneixement, la projecció i la confluència amb altres actors.

Fundació Caixa Enginyers

La Fundació Caixa Enginyers és l'expressió del compromís social de Caixa Enginyers. Creada l'any 2011, la institució té com a objectiu reforçar i vehicular l'acció social de l'Entitat.

La Fundació Caixa Enginyers treballa per posar en valor el paper de l'economia social i cooperativa, de la salut i cultura financera, i de l'enginyeria per al desenvolupament social com a motors de canvi per a una societat més equitativa i inclusiva.

Per aconseguir-ho, la Fundació Caixa Enginyers impulsa projectes d'impacte social de manera col·laborativa a través de diferents iniciatives estratègiques arreu del territori estatal.

Índex

- 1** Introducció
- 2** La identitat cooperativa, un fet diferencial irrenunciable
- 3** Els Objectius de Desenvolupament Sostenible en l'Agenda 2030
- 4** La banca cooperativa europea
- 5** La banca espanyola després de la Gran Recessió
- 6** La banca cooperativa espanyola
- 7** Inclusió financera
- 8** Conclusions
- 9** Bibliografia

Resum

Aquest treball presenta una anàlisi de l'evolució de la banca cooperativa a Espanya durant el període comprès entre el 2007 i el 2024, considerant també la situació en el context europeu. A través de l'anàlisi de diferents indicadors, es posen en relleu les diferències i similituds que hi ha entre la banca cooperativa i la banca tradicional espanyoles des de la Gran Recessió. Es presta una atenció especial al cas de Caixa Enginyers.

Idees principals

1

La banca cooperativa contribueix a l'estabilitat i la inclusió financera.

2

Aquest model bancari articula una proposta generadora d'impacte social, ambiental i econòmic.

3

La condició de soci-client és clau per a una gestió eficient, allunyada de pràctiques deslleials i especulatives.

4

El model de banca cooperativa contribueix al desenvolupament de la democràcia econòmica i, amb això, del sistema democràtic.

5

La banca cooperativa està plenament alineada amb els Objectius de Desenvolupament Sostenible (ODS).

6

Les entitats cooperatives són models de banca rendibles i generadors d'ocupació justa i estable.

7

La majoria de bancs cooperatius presenten un comportament diferent del de la resta del sector: mantenen oficines i fomenten l'ocupació.

8

En general, la banca cooperativa no està internacionalitzada i té una vocació local o regional. Això reforça la solidesa del negoci, tot i que suposa un repte per al seu creixement.

Introducció

Les cooperatives de crèdit són "entitats de crèdit i de dipòsit la funció de les quals és atendre les necessitats financeres dels seus socis, que són alhora clients, i també de tercers. Tenen, per tant, un doble caràcter: són societats cooperatives i, alhora, entitats financeres i, com a tals, estan sotmeses a un marc normatiu idèntic al dels bancs privats i les caixes d'estalvis pel que fa a la supervisió i la capacitat operativa, tot i que amb les diferències derivades del seu caràcter cooperativista, com ara les restriccions pel que fa a les seves operacions creditícies, que se centren fonamentalment en els socis". (UNACC, 2007)

Aquestes entitats tenen una naturalesa mixta, ja que en el seu règim jurídic conflueixen aspectes financerocrediticis i cooperatius, sobre els quals també incideixen components laborals i mercantils. Aquesta doble condició —com a entitats de crèdit i societats cooperatives— implica l'aplicació de la legislació financera estatal de caràcter bàsic, elaborada principalment pel Ministeri d'Economia, Comerç i Empresa i pel Banc d'Espanya. Ara bé, en tractar-se de societats cooperatives, també els és aplicable la legislació de cooperatives corresponent, tant d'àmbit estatal com autonòmic. En el primer cas, quan la cooperativa actua a escala supraautonòmica, el seu capital social correspon a aquest nivell territorial i desenvolupa de manera efectiva activitat cooperativitzada. Dins del grup de cooperatives de crèdit hi trobem les caixes rurals, les caixes professionals o les caixes populars. (UNACC, 2024c)

Segons el Consell Mundial de Cooperatives de Crèdit (WOCCU, per les sigles en anglès), al món hi ha més de 85.000 entitats financeres d'aquest tipus, presents en 118 països, que donen servei a 274 milions de persones i gestionen actius per un valor superior als 2 bilions d'euros. Cal assenyalar, però, que aquestes xifres no inclouen dades de països com Alemanya, França, Països Baixos o Itàlia, on les entitats cooperatives no estan exclusivament en mans dels clients. A Espanya passa una cosa semblant amb entitats com Laboral Kutxa, la propietat de la qual es distribueix entre clients i treballadors, ja que es tracta d'una cooperativa de crèdit que és també una cooperativa de treball associat. (TULankide, 2020)

Aquest treball pretén posar en relleu qüestions clau sobre el funcionament i la incidència de la banca cooperativa espanyola, prestant una atenció especial a la seva contribució a l'estabilitat financera i a la cohesió territorial. Per a això, també s'analitzen elements com la composició i l'estructura comptable, la dimensió de les entitats i els eventuals reptes i debilitats que afronten.

En aquest sentit, Ferri (2012) sosté que "respecte al model bancari que maximitza el valor per als accionistes, el model bancari cooperatiu (orientat a les parts interessades –stakeholders–) pot, sota algunes condicions, ser més efectiu per gestionar el conflicte d'interessos entre dipositants i propietaris de bancs". Tenint en compte les situacions d'inestabilitat econòmica i crisi, argumenta que "pel que fa a les lliçons que podem extreure de la inestabilitat global, sembla que l'impacte de la crisi sobre la sostenibilitat dels dos tipus d'intermediaris financers afavoreix el model de stakeholders. De fet, el model de negoci de banca relacional –típic, encara que no exclusiu, dels bancs cooperatius– sembla el veritable guanyador de la crisi".

Carchano (2021), per la seva banda, argumenta que "les cooperatives de crèdit, que s'han mantingut aïllades de les turbulències financeres viscudes en els anys de crisi, han adquirit un protagonisme més gran en l'economia espanyola, representant el 7,4 % del crèdit total del sistema bancari i experimentant una evolució positiva de més de dos punts percentuals entre 2008 i 2018. Han estat les seves característiques (petita dimensió, localisme i vocació de banca de proximitat) les raons principals d'aquesta relativa immunitat davant dels efectes nocius de la crisi financera". A conseqüència d'això, es planteja la revaloració del localisme com a element clau a l'hora d'atorgar més estabilitat al sistema financer i contribuir a l'equilibri regional (Arnone, 2015; Ammirat, 2018). De fet, Giagnocavo, Gerez i Sforzi (2012) manifesten la importància de les cooperatives de crèdit, destacant-ne el cas d'Espanya i Itàlia, on l'assentament d'aquestes institucions ha contribuït a la dinamització regional.

Davant de les situacions de crisi, diferents estudis posen de manifest la capacitat de resiliència de la banca cooperativa. Carchano (2021) assenyala que "la passada recessió econòmica que han patit la majoria dels països desenvolupats en general ha posat en relleu les diferències que hi ha entre la banca mercantil-capitalista i la banca cooperativa a l'hora de fer front als efectes nocius d'aquesta, ja que els mateixos valors cooperatius, juntament amb la clara vocació territorial i de proximitat amb què compten aquest tipus d'institucions, s'han convertit en els pilars fonamentals per mantenir-se al marge de les turbulències derivades de la crisi". Sosté que "aquesta dualitat d'objectius es tradueix en una relació més gran amb l'entorn immediat, una propensió al risc més baixa i, en definitiva, més estabilitat, malgrat les seves evidents limitacions".

1

La identitat cooperativa, un fet diferencial irrenunciable

El potencial de desenvolupament de la banca cooperativa és més que notable. En una societat cada vegada més sensibilitzada envers determinats valors com la sostenibilitat i la presa de consciència sobre la destinació de les inversions i la gestió financera, la banca cooperativa emergeix amb solvència, especialment a partir de la crisi del 2008, quan la societat va percebre l'existència de pràctiques il·legítimes, fins i tot il·legals, protagonitzades per entitats bancàries concretes. Explicitar amb més profusió la marca «cooperativa» de l'entitat, com promou des de fa algun temps Caixa Enginyers, pot representar una oportunitat per transmetre els seus valors als potencials clients (socis, en aquest cas).

En aquest sentit, Ferri (2012) apuntava que "les cooperatives de crèdit necessiten trobar formes –tant a escala organitzacional com individual– per assegurar que no perdin la seva essència. Salvaguardar els seus fonaments cooperatius i mutuels és vital".

En aquesta línia, si ens centrem en els valors que defineixen l'entitat, "un aspecte primordial de la relació entre la sostenibilitat i el sector financer és la capacitat d'aquest últim per aconseguir un compromís més gran de les empreses i de la societat en general amb la seva responsabilitat social, millorant les condicions de finançament de projectes que incorporin aquests objectius, creant productes financers específics, etc. A més, mitjançant la seva intervenció, el sector financer podria alliberar el sector públic d'una part d'aquesta funció i contribuir a fer que les mesures adoptades per aquest fossin més eficaces. Cal també, però, que les mateixes institucions del sector financer es comprometin amb la responsabilitat social empresarial (RSE) i, en particular, que assumeixin com a propis objectius socials i mediambientals". (Castro i Romero, 2011)

En aquest context, és fonamental tractar la qüestió de la preservació i la difusió dels valors cooperatius en l'àmbit bancari. La literatura especialitzada coincideix a assenyalar que hi ha "tres desafiaments principals identificats per a les cooperatives de crèdit [...]. És a dir, com a primera tasca, les cooperatives de crèdit han de trobar maneres, tant en xarxa com individualment, de garantir que no perdin la seva essència. Aquests valors intrínsecs van permetre a les cooperatives de crèdit sobreviure i expandir-se en l'entorn hostil de les darreres dècades, però cal prendre mesures adequades per preservar aquests valors i, alhora, rejuvenir-los. En general, se'ls va demanar que fessin un pas endavant per oferir més suport als seus clients i a les seves comunitats mentre els bancs comercials es retallaven. Això ha deixat les cooperatives de crèdit més exposades als riscos crediticis més grans de la recessió en curs. Cal sensibilitzar els organismes reguladors i els legisladors sobre els grans perills de tres fallades principals exemplificades, per exemple, a Basilea III: préstecs perjudicials per a les petites i mitjanes empreses (pimes); no reconèixer la importància, per a l'estabilitat, d'un model de negoci de banca tradicional/minorista; i no tenir en compte que el creixent cost del compliment regulador pot interferir en la salvaguarda de la biodiversitat en la banca, que a hores d'ara hauria de ser reconeguda com un actiu primordial a preservar". (Ferri, 2012)

2

Els Objectius de Desenvolupament Sostenible en l'Agenda 2030

Les cooperatives de crèdit acostumen a mantenir una vinculació estreta amb el seu territori i amb l'entorn socioeconòmic en què desenvolupen la seva activitat. Tal com estableix la Llei 13/1989, aquestes entitats reverteixen una part significativa dels seus beneficis a la societat. Tot això impulsa un model productiu basat en els pilars de l'economia social, motiu pel qual les cooperatives de crèdit són considerades exponents d'una banca responsable i compromesa. (OpenODS, 2019)

Nombrosos estudis han analitzat el paper de l'economia social en l'adopció dels Objectius de Desenvolupament Sostenible (ODS). En la majoria d'aquests treballs, hi ha consens a considerar que les cooperatives tenen interioritzats, en la seva manera d'actuar, molts dels objectius marcats per les Nacions Unides. A més, es constata que l'economia social ha estat una font doctrinal rellevant en la configuració de l'Agenda 2030.

En concret, alguns dels Objectius de Desenvolupament Sostenible fixats en aquesta Agenda interpel·len directament el sector bancari, i molt particularment aquelles entitats que, com la banca cooperativa, situen els valors i la vinculació social al centre de la seva activitat. Aquests objectius són els següents:

ODS 1: 1.4

D'aquí al 2030, garantir que tots els homes i les dones, en particular les persones pobres i vulnerables, tinguin els mateixos drets als recursos econòmics, així com accés als serveis bàsics, la propietat i el control de les terres i altres béns, l'herència, els recursos naturals, les noves tecnologies apropiades i els serveis financers, incloses les microfinances.

ODS 2: 2.3

D'aquí al 2030, duplicar la productivitat agrícola i els ingressos dels productors/es d'aliments de petita escala, en particular les dones, els pobles indígenes, agricultors/es familiars, pastors/es i pescadors/es, entre altres coses mitjançant un accés segur i equitatiu a les terres, a altres recursos de producció i inputs, coneixements, serveis financers, mercats i oportunitats per a la generació de valor afegit i treball no agrícola.

ODS 3: 3.8

Assolir la cobertura sanitària universal, en particular la protecció contra els riscos financers, l'accés a serveis de salut essencials de qualitat i l'accés a medicaments i vacunes segurs, eficaços, assequibles i de qualitat per a totes les persones.

ODS 5: 5.5

Vetllar per la participació plena i efectiva de les dones, i per la igualtat d'oportunitats de lideratge en tots els àmbits de presa de decisions en la vida política, econòmica i pública. 5a Emprendre reformes que atorguin a les dones el dret als recursos econòmics en condicions d'igualtat, així com l'accés a la propietat i al control de les terres i altres béns, els serveis financers, l'herència i els recursos naturals, de conformitat amb les lleis nacionals.

ODS 8: 8.1

Mantenir el creixement econòmic per càpita de conformitat amb les circumstàncies nacionals i, en particular, un creixement del producte interior brut d'almenys un 7 % anual als països menys avançats. 8.3 Promoure polítiques orientades al desenvolupament que donin suport a les activitats productives, la creació d'ocupació digna, l'emprenedoria, la creativitat i la innovació, i encoratjar la regularització i el creixement de les microempreses i les petites i mitjanes empreses, entre altres coses mitjançant l'accés a serveis financers. 8.4 Millorar progressivament, per a 2030, la producció i el consum eficients dels recursos mundials i procurar desvincular el creixement econòmic de la degradació del medi ambient, de conformitat amb el marc decennal de programes sobre modalitats sostenibles de consum i producció, començant pels països desenvolupats. 8.10 Reforçar les institucions financeres nacionals per a encoratjar i ampliar l'accés als serveis bancaris, financers i d'assegurances per a tothom.

ODS 9: 9.3

Aumentar l'accés de les petites indústries i altres empreses, en particular en els països en desenvolupament, als serveis financers, incloent-hi els crèdits assequibles, i llur integració en les cadenes de valor i els mercats.

ODS 10: 10.1

D'aquí al 2030, aconseguir progressivament i mantenir el creixement dels ingressos del 40% més pobre de la població a una taxa superior a la mitjana nacional. 10.2 D'aquí al 2030, potenciar i promoure la inclusió social, econòmica i política de totes les persones, independentment de llur edat, sexe, discapacitat, raça, ètnia, origen, religió, situació econòmica o altra condició. 10.5 Millorar la reglamentació i la vigilància de les institucions i dels mercats financers mundials i enfortir l'aplicació d'aquesta reglamentació. 10.c D'aquí al 2030, reduir els costos de transacció de les remeses de migrants per sota del 3 % i eliminar els canals de tramesa de remeses amb un cost superior al 5 %.

ODS 11. 11.1

D'aquí al 2030, assegurar l'accés de totes les persones a habitatges i a serveis bàsics adequats, segurs i assequibles, i millorar els barris marginals.

ODS 16: 16.4

D'aquí al 2030, reduir de forma significativa el tràfic il·lícit de finances i d'armes, enfortir la recuperació i devolució de béns robats i lluitar contra totes les formes de delinqüència organitzada. 16.5 Reduir substancialment totes les formes de corrupció i suborn. 16.6 Crear unes institucions eficaces, responsables i transparents a tots els nivells.

ODS 17: 17.3

Mobilitzar recursos financers addicionals provinents de múltiples fonts per als països en desenvolupament. 17.4 Assistir els països en desenvolupament per aconseguir la sostenibilitat del deute a llarg termini amb polítiques coordinades que s'orientin a fomentar el finançament, l'alleujament i la reestructuració del deute, si escau, i fer front al deute extern dels països pobres altament endeutats a fi de reduir-ne l'endeutament excessiu. 17.5 Adoptar i aplicar sistemes de promoció d'inversió a favor dels països menys avançats. 17.17 Encoratjar i promoure la constitució d'aliances eficaces en els àmbits públic, publicoprivat i de la societat civil, aprofitant l'experiència i les estratègies d'obtenció de recursos dels partenariats. (OpenODS, 2019)

Font: Nacions Unides (2015).

3

La banca cooperativa europea

Segons dades de l'Associació Europea de Bancs Cooperatius (EACB, per les sigles en anglès), les cooperatives de crèdit compten a Europa amb 227 milions de clients i 90 milions de socis. Al nostre continent hi ha 2.400 entitats, que representen la meitat dels bancs europeus, amb una plantilla de 736.868 empleats i una xarxa de 36.231 sucursals. Es calcula que les cooperatives de crèdit gestionen 5,3 trilions d'euros en dipòsits i 9,6 trilions d'euros en actius. (EACB, 2025)

La quota de mercat estimada de la banca cooperativa a Europa és del 22 % en dipòsits i del 23 % en préstecs (EACB, 2024a). Alguns exemples destacats són el 63,3 % de quota de mercat en dipòsits a França; el 39,2 % a Finlàndia; el 41,2 % a Àustria; el 22,1 % a Alemanya; o el 10,2 % a Espanya (EACB, 2025). A continuació, es presenten algunes dades addicionals.

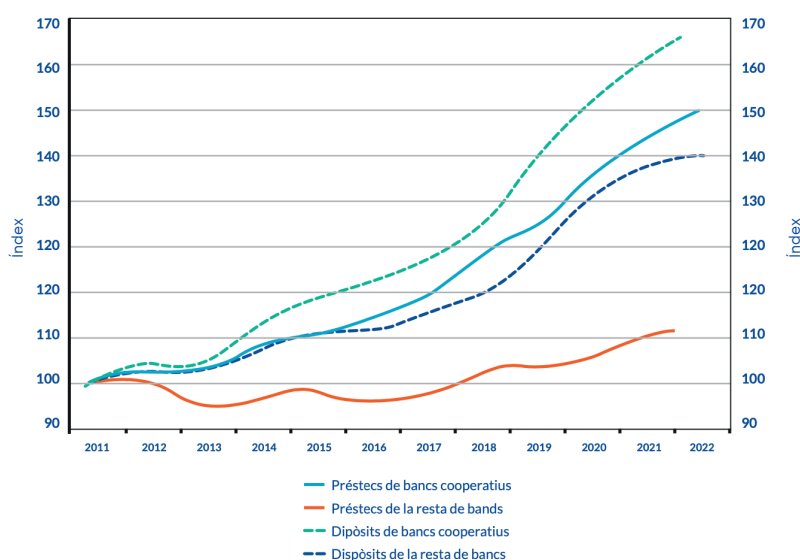
Quotes de mercat i nombre de socis de la banca cooperativa europea

	Dipòsits	Crèdits	Socis
França	63,3 %	64 %	29.682.759
Àustria	41,2 %	40 %	2.184.000
Finlàndia	39,2 %	34,3 %	2.093.000
Alemanya	22,1 %	23,4 %	17.827.897
Luxemburg	19 %	13 %	49.348
Espanya	10,2 %	9,5 %	3.449.402
Itàlia	10 %	8 %	1.440.433

Elaboració pròpia a partir de dades de l'EACB (2025).

En el gràfic següent s'observa el creixement dels préstecs i dipòsits de la banca cooperativa entre el 2011 i el 2022, que va superar clarament el d'altres bancs.

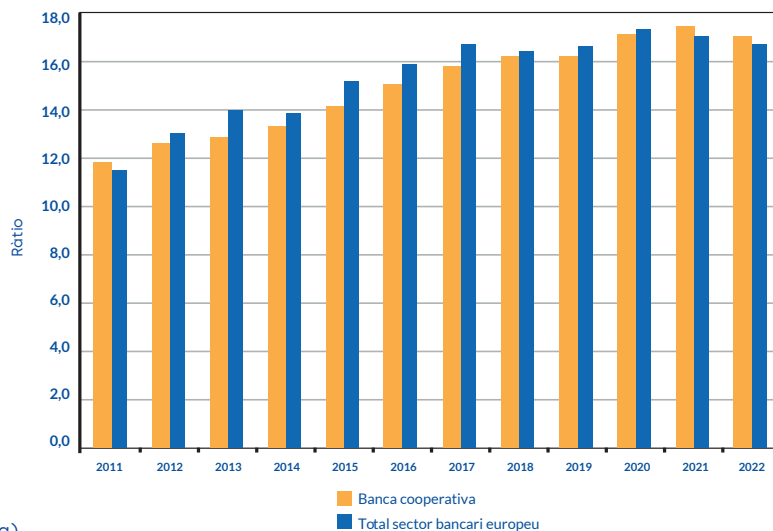
Evolució dels crèdits i dipòsits (2011 = 100)

Font: Caixa Engineys (2024a).

Si ens fixem en l'evolució del capital Tier 1 mitjà (CET1 mitjà), principal mesura de fortalesa financera utilitzada pel regulador bancari —composta pel capital bàsic (accions ordinàries i reserves), les participacions preferents i els instruments híbrids—, el gràfic següent mostra que aquesta ràtio de capital és superior en la banca cooperativa en comparació amb la banca tradicional.

Evolució del CET1 mitjà

Font: Caixa Enginyers (2024a).

L'Associació Europea de Bancs Cooperatius (EACB), en una proposta de valor del 2023, considera que l'impacte dels bancs cooperatius és positiu per als mercats financers, ja que aquestes entitats contribueixen a la diversitat del sector bancari a Europa perquè operen amb un model de negoci diferent del dels bancs tradicionals. També demostren resistència empresarial en temps de crisi, exerceixen una pressió competitiva positiva en els mercats, són una font important de finançament per a les petites i mitjanes empreses (pimes), remuneren raonablement els seus executius i el seu govern cooperatiu impulsa comportaments corporatius positius. (EACB, 2023)

El valor que els bancs cooperatius aporten als seus socis i clients es manifesta de diverses maneres: se centren en les seves necessitats, ofereixen productes amb una bona relació qualitat-preu, són innovadors i desenvolupen nous productes, obtenen nivells de satisfacció comparativament millors que els dels seus competidors, impulsen nombroses iniciatives de suport als seus clients, la seva governança cooperativa genera confiança i el seu enfocament centrat en les persones actua com a contrapès davant la pèrdua d'interacció humana en la banca ocasionada per la digitalització i la intel·ligència artificial (EACB, 2023).

Pel que fa al valor social dels bancs cooperatius, aquestes entitats es basen en vincles de confiança i figuren entre els proveïdors principals de productes d'inversió èticament i socialment responsable. Són ocupadors importants a Europa, actuen com a ciutadans corporatius positius, formen part integrant de la vida comunitària, proporcionen beneficis socials addicionals als seus membres i donen suport al progrés en els països en desenvolupament. A més, el seu propòsit empresarial promou la inclusió, la democràcia i la participació, i contribueix a contrarestar l'autoritarisme i la maximització de beneficis a curt termini. (EACB, 2023)

Quant als arguments econòmics positius, cal destacar, en primer lloc, que els bancs cooperatius solen ser institucions financeres rendibles i amb èxit. Estan més orientats al llarg termini que els bancs tradicionals i es troben entre les entitats més capitalitzades del sector. Ofereixen una gamma completa de serveis bancaris per a pimes i clients particulars com a resultat de la diversificació del negoci tradicional. A més, contribueixen positivament a la fortalesa de les economies regionals i n'han reforçat la solidesa institucional mitjançant processos de consolidació i cooperació. (EACB, 2023)

La mateixa EACB va presentar el maig del 2024 un Manifest en què formulava una sèrie de recomanacions clau per al pròxim cycle legislatiu de la Unió Europea 2024-2029, sota el títol "La contribució dels bancs cooperatius al futur d'Europa". En aquest document se subratlla la necessitat de fomentar un entorn que permeti a les empreses i a la ciutadania europea aprofitar els beneficis del model de banca cooperativa i contribuir a una Europa més competitiva i a un mercat únic fort de cara al 2029.

En aquest Manifest s'explica que Europa afronta una necessitat sense precedents d'inversions massives per assolir un creixement sostenible, donar suport a la transició verda, impulsar la transformació digital i reforçar tant la seguretat econòmica com els esforços de defensa. S'estima que, només per a la transició neta, caldrà recollir aproximadament 1,5 bilions d'euros l'any, cosa que requerirà una participació significativa del sector privat mitjançant una combinació de finançament bancari i finançament procedent del mercat de capitals. (EACB, 2024a)

En el citat Manifest es formulen recomanacions per desbloquejar el potencial dels bancs cooperatius en la promoció dels objectius ecològics, digitals i d'autonomia estratègica d'Europa. Entre aquestes recomanacions s'hi inclouen, per exemple, fomentar un teixit europeu d'empreses pròsperes i innovadores de totes les dimensions i dissenyar polítiques que garanteixin que els bancs cooperatius puguin continuar responant a les demandes d'inversió i a les diverses realitats econòmiques de les regions i de la ciutadania europea (EACB, 2024a). Aquestes recomanacions se sintetitzen en la voluntat de l'EACB d'avançar cap als objectius següents:

- Una Europa estratègicament autònoma i un mercat interior fort.
- Un sistema financer europeu robust que aprofiti el potencial dels bancs i dels mercats financers del continent.
- Una economia europea sostenible i un sector agrícola resilient.
- Una Europa innovadora i digital, però justa. (EACB, 2024a)

A Europa, cada vegada són més importants i freqüents els documents oficials que reconeixen la gran resistència de les cooperatives davant la crisi financera derivada de la Gran Recessió i les consideren eines fonamentals per al futur econòmic de la Unió Europea. Així, resulta evident que les cooperatives han demostrat més capacitat de resistència que les empreses convencionals, tant en termes d'índexs d'ocupació com de tancament d'activitats. És simptomàtic que, fins i tot en els pitjors anys de la crisi, arribessin a crear ocupació en determinats sectors, especialment en les cooperatives de crèdit, de treball associat i de serveis. (Vargas, 2014)

4

La banca espanyola després de la Gran Recessió

La crisi que va tenir lloc entre el 2008 i el 2014 va ser el resultat d'una successió de xocs negatius, iniciada amb la implosió de la bombolla immobiliària. Aquest episodi va anar precedit per un període (1999-2007) que ha estat qualificat de «bombolla immobiliària», durant el qual tant les institucions oficials com els investigadors van adoptar una actitud majoritàriament acrítica davant la manera com s'estava desenvolupant l'activitat financera. (Bellod, 2023)

A Espanya, després de l'anomenada Gran Recessió, es va produir un procés de reestructuració bancària que es va caracteritzar per una accentuació del caràcter oligopòlic de la banca espanyola. Les mesures aplicades pel Banc d'Espanya i els governs van contribuir a limitar la competència interna —eliminant les caixes d'estalvis— i a socialitzar els costos del rescat bancari a través de diferents mecanismes (Bellod, 2023). La taula següent mostra la magnitud d'aquest rescat en les finances públiques.

Rescat bancari i finances públiques (milions d'euros)

	Espanya		Zona euro	
	2007 2020	Màxim	2007 2020	Màxim
Impacte pressupostari	-58.415		-238.379	
Actius	30.318		224.305	
Passius	85.277	85.244	477.460	597.216
Actius nets	-54.959		-253.156	
Passius contingents	0		75.702	690.367

Font: Bellod (2023), a partir de dades d'Eurostat.

Amb el procés de reestructuració bancària anteriorment esmentat, es va aconseguir l'eliminació de competidors històrics de la banca tradicional, com les caixes d'estalvis (de les 47 que hi havia el 2008, només en queden dues), així com la desaparició d'entitats significatives, entre les quals destaca el Banco Popular. Tot això es va produir mitjançant una important mobilització de recursos públics, bona part dels quals van ser socialitzats i resulten difícils de quantificar. Només pel que fa als recursos procedents del Banc Central Europeu (BCE), el sistema financer espanyol acumula un deute superior als 791.000 milions d'euros. (Bellod, 2023)

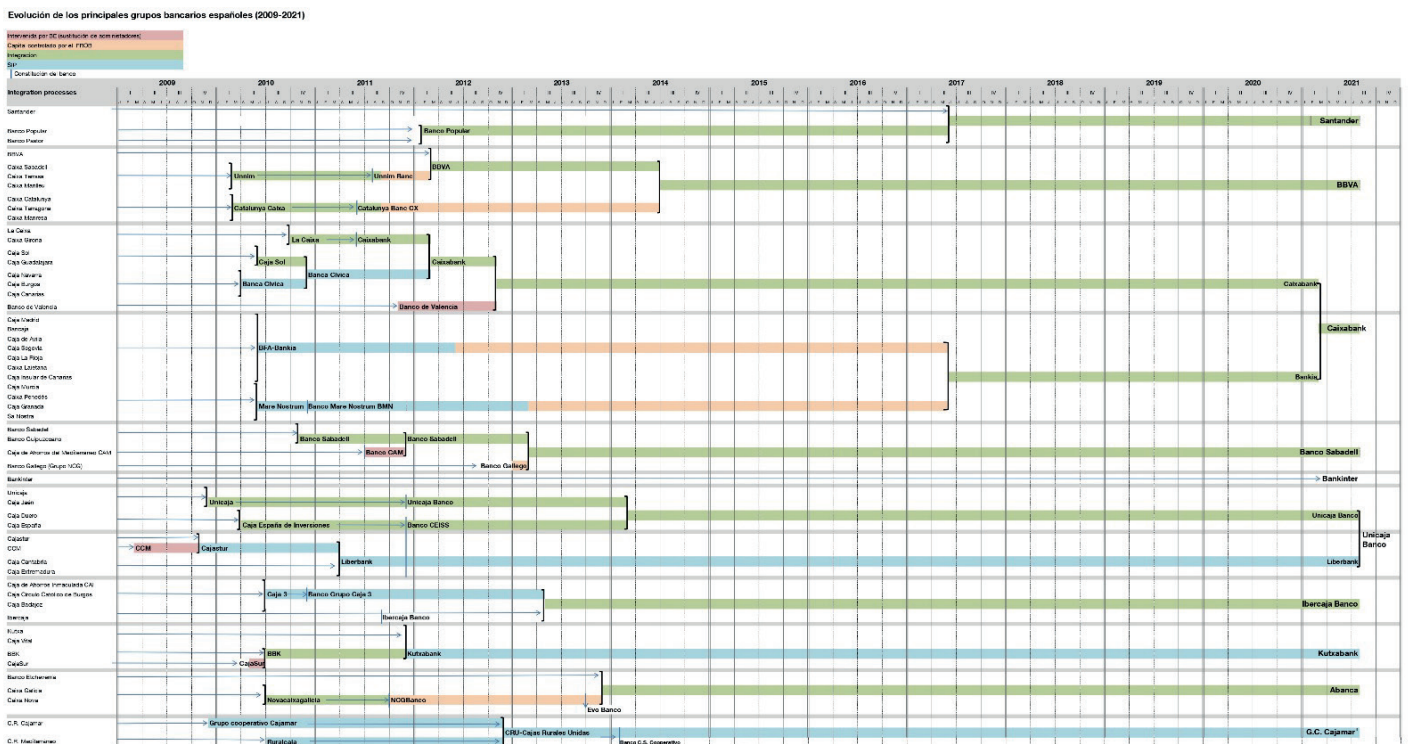
Aquesta reestructuració bancària es va articular des del sector públic, principalment a través de tres institucions: el Fons d'Adquisició d'Actius Financiers (FAAF), el Fons de Reestructuració Ordenada Bancària (FROB) i la Societat de Gestió d'Actius Procedents de la Reestructuració Bancària (SAREB). El FROB va aportar un total de 56.679 milions d'euros (54.353 milions corresponents a capital i híbrids, 831 a esquemes de protecció d'actius i 1.495 a altres garanties).

Per la seva banda, el Fons de Garantia de Dipòsits (FGD) va contribuir amb 21.537 milions d'euros (9.745 corresponents a capital i híbrids, 11.649 a esquemes de protecció d'actius i 413 a altres garanties). En conjunt, l'import total de les ajudes públiques va ascendir a 78.483 milions d'euros. (Zúcar, 2020).

L'evolució dels grups bancaris a Espanya des de la Gran Recessió s'ha caracteritzat per la desaparició de més de 45 entitats, cosa que representa més de la meitat de les que hi havia abans de la crisi. Durant aquest període, s'han tancat més de 26.000 oficines i l'ocupació en el sector s'ha reduït un 41 %.

En el gràfic següent es mostra el procés de reestructuració que ha experimentat el sector bancari espanyol.

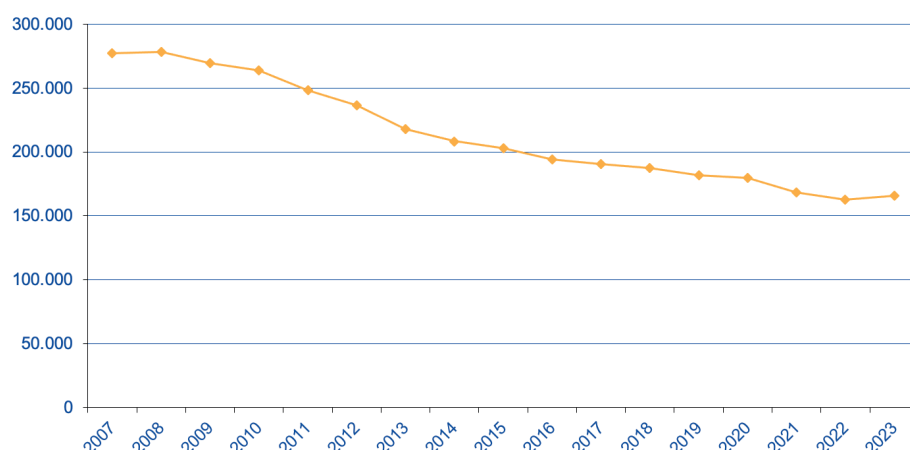
Evolució dels principals grups bancaris espanyols (2009-2021)

Font: Banc d'Espanya (2021).

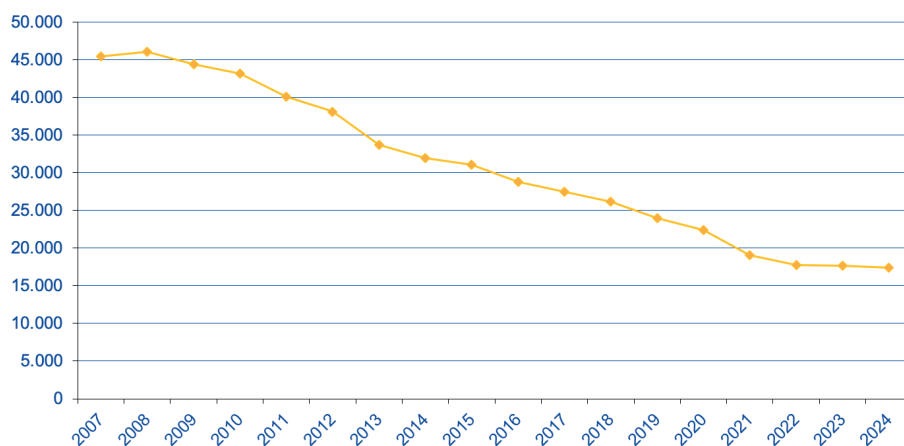
En els gràfics següents s'il·lustra l'evolució, clarament descendent, del nombre de persones empleades i de sucursals de la banca espanyola des del 2007. Entre el 2007 i el 2023, el nombre de persones empleades s'ha reduït de 277.311 a 165.904. Pel que fa al nombre de sucursals, aquest ha passat de 45.500 el 2007 a 17.450 el 2024.

Evolució del nombre de persones empleades a la banca espanyola (2007-2022)

Elaboració pròpia a partir de dades del Banc d'Espanya (2025).

Evolució del nombre de sucursals a la banca espanyola (2007-2022)

Elaboració pròpia a partir de dades del Banc d'Espanya (2025).

5

La banca cooperativa espanyola

Una característica important que cal destacar de la banca cooperativa espanyola és la següent: "Les cooperatives de crèdit, amb una elevada especialització en el negoci minorista i una considerable xarxa d'oficines que garanteixen una relació estreta amb la clientela, tant d'actiu com de passiu, mostren una clara estabilitat davant les incerteses que han afectat recentment els mercats financers" (Castro i Romero, 2011). Així doncs, "el futur de les cooperatives de crèdit implica explotar els avantatges derivats de la seva proximitat al client, comptar amb un nivell de solvència adequat i afrontar els canvis reguladors derivats dels nous requeriments de capital que s'estableixin per als pròxims anys. Més informació al mercat i, en general, una gestió més transparent, combinada amb un bon govern empresarial, són avui eines imprescindibles per aprofundir en una relació de confiança amb la clientela bancària. Avançar en aquesta direcció sembla un repte de futur difícilment renunciable". (Castro i Romero, 2011)

A l'apartat següent s'analitza l'evolució del sector bancari espanyol en els últims anys, marcada per la concentració del negoci en un nombre reduït d'entitats, resultat d'un procés de fusions que fa entreveure en l'horitzó una situació oligopolística poc recomanable. Es prestarà especial atenció a la situació a Europa, tant pel que fa a la banca cooperativa com a la tradicional. Així, s'identificaran casos d'èxit de banca cooperativa a la Unió Europea, així com les similituds i diferències amb determinats exemples presents a Espanya.

També s'establiran algunes pautes perquè la banca cooperativa espanyola pugui millorar la quota de mercat. Una qüestió concreta per tenir en compte és la retirada de la banca tradicional a l'hora de prestar serveis a zones rurals, conegudes com l'«Espanya buidada». En aquest context, serà fonamental considerar "la importància que tenen aquest tipus d'entitats cooperatives en la lluita contra l'exclusió financera, sobretot a les províncies de l'«Espanya buidada»" (Carchano et al., 2021). Aquest escenari presenta una nova oportunitat a tenir en compte.

Algunes dades de la banca cooperativa espanyola

A Espanya hi ha actualment 42 cooperatives de crèdit, a més d'una sucursal d'entitat de crèdit comunitària (Banca Popolare Etica Società Cooperativa per Azioni), totes associades a la Unión Nacional de Cooperativas de Crédito (UNACC). Aquesta Unió, fundada el 1970, és l'associació més representativa del sector de les cooperatives de crèdit a Espanya i té com a missió defensar, difondre i contribuir a aprofundir en el model cooperatiu de crèdit, així com en els valors que regeixen la seva activitat com a entitats de crèdit.

D'altra banda, el Banco de Crédito Cooperativo (BCC) es va fundar el 2014 després de sortir de la UNACC i està constituït per 31 caixes rurals, i Cajamar és el seu principal accionista. A escala europea, l'European Association of Cooperative Banks (EACB) representa, promou i defensa els interessos comuns de les seves institucions membres i dels bancs cooperatius en general.

Les cooperatives de crèdit que formen part de la UNACC són les següents: Caja Rural de Almendralejo, Caja Rural Central, Caja Rural de Gijón, Caja Rural de Navarra, Caja Rural de Extremadura, Caja Rural de Salamanca, Caja Rural de Soria, Caja Rural Regional San Agustín de Fuente Álamo Murcia, Caja Rural de Utrera, Caja Rural de Granada, Caixa de Crèdit dels Enginyers - Caja de Crédito de los Ingenieros, Caja Laboral Popular, Caja Rural de Asturias, Caja Rural de Burgos, Fuentepelayo, Segovia y Castellans, Caja Rural de Jaén, Barcelona y Madrid, Caixa Rural Galega, Cajasiete, Caja Rural, Caja Rural de Teruel, Eurocaja Rural, Caja Rural de Zamora, Caja Rural de Baena Nuestra Señora de Guadalupe, Caixa Rural de L'Alcúdia, Caja Rural de Nueva Carteya, Caja Rural de Cañete de las Torres Nuestra Señora del Campo, Caixa Rural La Vall San Isidro, Caja Rural San José de Alcora, Caja Rural Nuestra Madre del Sol, Caixa Rural d'Algemesí, Caja Rural de Casas Ibáñez, Caja Rural San José de Almassora, Caja Rural Nuestra Señora de la Esperanza de Onda, Ruralnostra, Caja Rural de Guissona, Caja Rural de Villamalea, Caja Rural de Albal, Caixa Popular - Caixa Rural, Caixa Rural Benicarló, Caixa Rural Les Coves de Vinromà, Caixa Rural Vinaròs, Caja Rural del Sur, Caja Rural de Albacete, Ciudad Real y Cuenca, Caja Rural de Aragón.

A finals del 2023, les entitats que integren la UNACC comptaven amb un total d'1.743.331 socis cooperativistes, 12.866 empleats i 3.324 sucursals. A finals del 2024, disposaven de 141.640 milions d'euros en actius, 76.703 milions d'euros en crèdits, 119.695 milions d'euros en dipòsits i 13.028 milions d'euros en fons propis. Pel que fa a la quota de mercat espanyol de les cooperatives de crèdit, segons dades del 30 de juny del 2024, aquesta era del 9,24 % en crèdit a la clientela i del 10,39 % en dipòsits (UNACC, 2025).

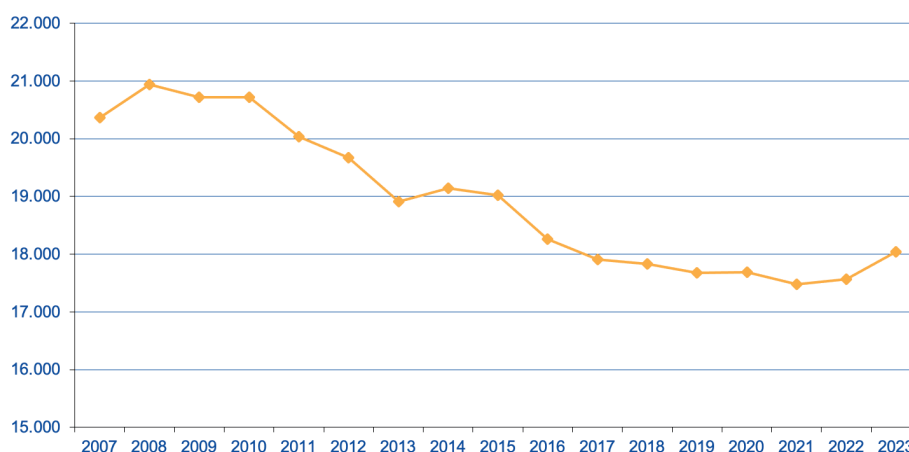
Les 19 entitats que integren el Grup Cooperatiu Cajamar són el Banco de Crédito Cooperativo (entitat capçalera), Cajamar Caja Rural, Caixa Rural Torrent, Caixa Rural de Vila-real, Caixaltea, Caixa Rural Borriana, Caixa Rural Nules, Caixacallosa, Caixapetrer, Caixaalqueries, Caixa Rural San Vicent Ferrer de Vall d'Uixó, Caja Rural de Cheste, Caixa Rural d'Alginet, Caja Rural de Villar, Caixaturís, Caixa Rural Vilavella, Caixa Rural Almenara, Caixa Rural Vilafamés i Caixa Rural Xilxes.

A més, hi ha altres entitats que, tot i no formar part del Grup Cooperatiu Cajamar, són accionistes del BCC i en reben els serveis financers que li demanin. Es tracta de les entitats del Grup Cooperatiu Solventia, la capçalera del qual és l'entitat extremenya Cajalmendralejo, i en formen part les caixes rurals andaluses d'Adamuz, Baena, Cañete de las Torres, Nueva Carteya i Utrera, així com les valencianes de la Vall de San Isidro i de Benicarló; a més de Caixa Guissona i les caixes rurals de Castella-la Manxa, Almassora, Vinaròs i Les Coves de Vinromà.

El març del 2025, el Grup Cooperatiu Cajamar tenia 3,9 milions de clients, 1,8 milions de socis cooperativistes, 63.020 milions d'euros en actius, 93.568 milions d'euros en negoci de balanç, 5.090 empleats i 948 sucursals. (BCC, 2025)

En el gràfic següent es mostra l'evolució del nombre d'empleats a temps complet en la banca cooperativa. La tendència general és descendent, tot i que en els dos darrers exercicis s'ha creat ocupació. Es passa de 20.368 empleats el 2007 (assolint el màxim de 20.940 el 2008) a 18.041 el 2023, que són les últimes dades disponibles (EACB, 2024b). Com es pot observar, després de la Gran Recessió, la destrucció d'ocupació en la banca cooperativa ha estat menys severa que en la banca tradicional.

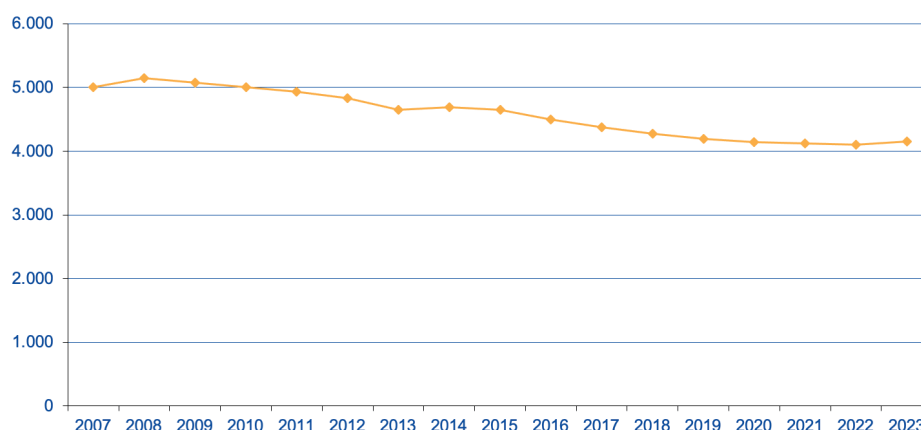
Evolució del nombre d'empleats de la banca cooperativa espanyola (2007-2023)

Elaboració pròpia amb dades de l'EACB (2024b).

Pel que fa al nombre de sucursals, en el gràfic següent s'observa una evolució negativa. Així, es passa de 5.006 sucursals el 2007 (la xifra màxima s'assoleix l'any següent, amb 5.141) a 4.156 al tancament del 2023. De manera similar al que va passar amb el nombre d'empleats, el tancament d'oficines en la banca cooperativa des de la Gran Recessió no arriba als nivells registrats en la banca tradicional.

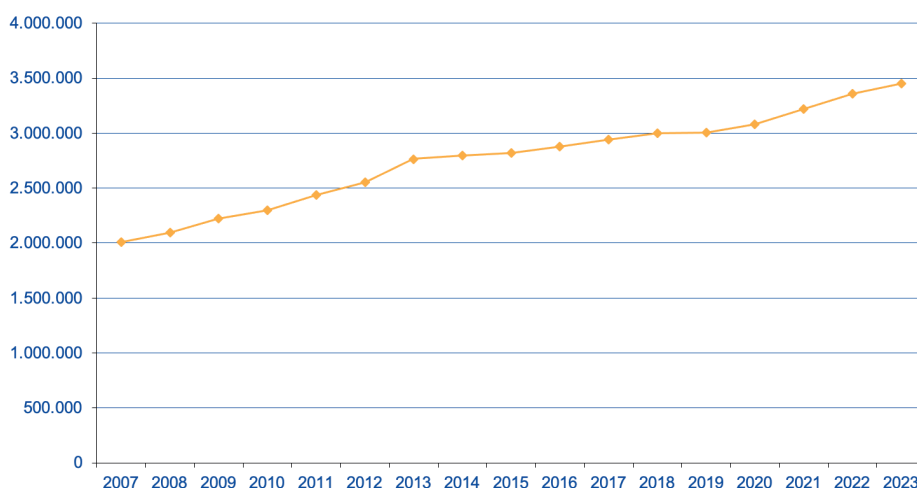
Evolució del nombre de sucursals de la banca cooperativa espanyola (2007-2023)

Elaboració pròpia amb dades de l'EACB (2024b).

Respecte al nombre de socis de la banca cooperativa espanyola, des del 2007 s'ha produït un augment progressiu any rere any, passant de 2.008.074 el 2007 a 3.449.402 el 2023.

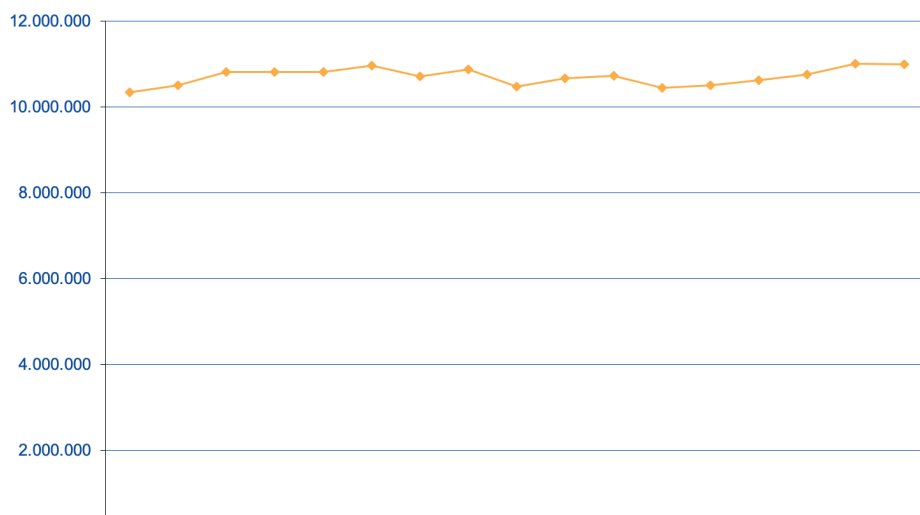
Evolució del nombre de socis de la banca cooperativa espanyola (2007-2023)

Elaboració pròpia amb dades de l'EACB (2024b).

Pel que fa al nombre de clients, aquest s'ha mantingut estable des de la Gran Recessió. Així, si el 2007 la banca cooperativa comptava amb 10,3 milions de clients, al tancament del 2023 la xifra era pràcticament d'11 milions.

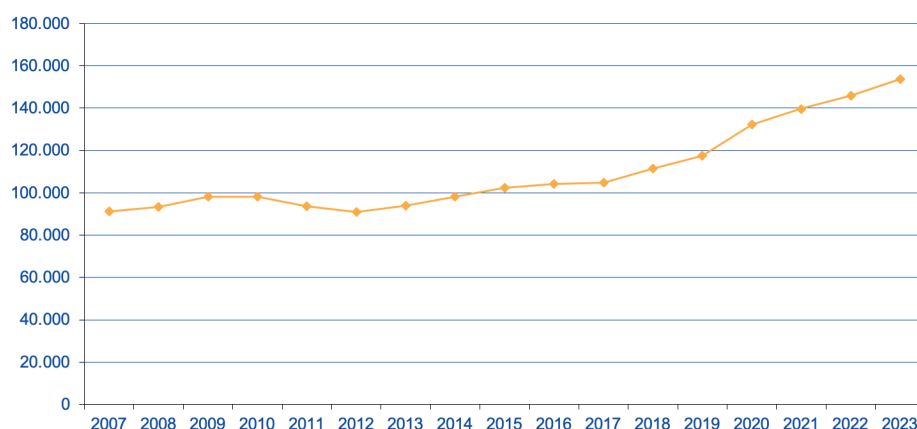
Evolució del nombre de clients de la banca cooperativa espanyola (2007-2023)

Elaboració pròpia amb dades de l'EACB (2024b).

Quant a l'import dels dipòsits dels clients, entre el 2007 i el 2023 s'aprecia una tendència clarament ascendent. Es passa de 91.293 milions d'euros el 2007 a 153.767 milions d'euros el 2023. Només es va produir un lleu descens durant els exercicis 2011, 2012 i 2013, coincidint amb els anys més complicats de la Gran Recessió.

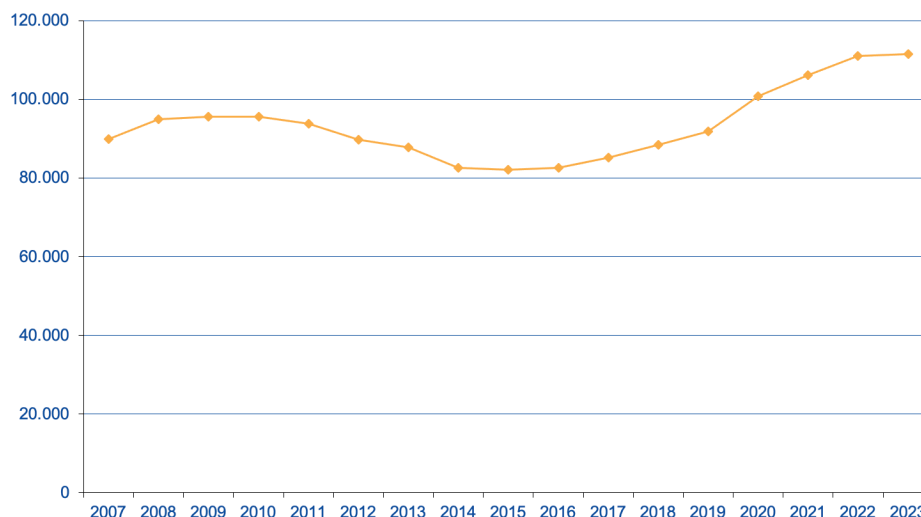
Evolució de l'import en dipòsits de la banca cooperativa espanyola (en milions d'euros) (2007-2023)

Elaboració pròpia amb dades de l'EACB (2024b).

Pel que fa als préstecs a clients, en el gràfic següent s'observa que entre el 2011 i el 2015 aquests van patir un descens progressiu fins a tocar fons en aquest últim exercici, amb 82.092 milions d'euros en préstecs. A partir d'aquell any, l'ascens ha estat continu, fins a situar-se en 111.547 milions d'euros al tancament del 2023.

Evolució de l'import en préstecs de la banca cooperativa espanyola (en milions d'euros) (2007-2023)

Elaboració pròpia amb dades de l'EACB (2024b).

Segons Castro i Romero, "en l'actual context de crisi econòmica i de reestructuració del sector financer, les cooperatives de crèdit han d'incrementar la seva eficiència, reforçar-ne la solvència i competir en el negoci bancari sense perdre la seva identitat pròpia" (Castro i Romero, 2011). Si es tenen en compte algunes dades financeres i s'analitza el compte de pèrdues i guanys del total de cooperatives de crèdit espanyoles (60 en total), s'observa com la suma dels seus resultats de l'exercici 2024 ascendeix a 1.867,74 milions d'euros (UNACC, 2024b). A continuació, es presenten les 10 cooperatives amb millors resultats.

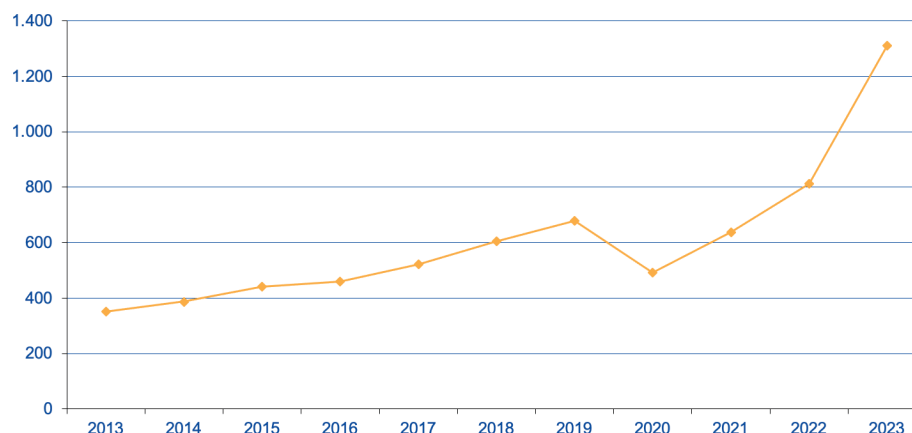
Cooperatives de crèdit amb millor resultat l'exercici 2024 (en euros)

3058 - CAJAMAR CAJA RURAL, S.C.C.	272.304.410
3035 - CAJA LABORAL POPULAR COOP. DE CRÉDITO	236.890.428
3008 - CAJA R. DE NAVARRA, S.C.C.	236.058.766
3187 - CAJA R. DEL SUR, S. COOP. DE CRÉDITO	162.439.912
3081 - EUROCAJA RURAL, SOCIEDAD COOPERATIVA DE CRÉDITO	115.606.838
3190 - C. R. DE ALBACETE, CIUDAD REAL Y CUENCA, S.C.C.	114.766.243
3023 - CAJA R. DE GRANADA, S.C.C.	107.145.666
3059 - CAJA R. DE ASTURIAS, S.C.C.	96.440.726
3076 - CAJASIEDE, CAJA RURAL, S.C.C.	56.918.387
3085 - CAJA R. DE ZAMORA, C.C.	53.532.117

Elaboració pròpia a partir de dades de la UNACC (2024b).

En el gràfic següent s'observa l'evolució del benefici net dels bancs cooperatius espanyols entre el 2013 i el 2023. El 2023 s'assoleix la xifra més alta, amb 1.311 milions d'euros.

Evolució del benefici net de la banca cooperativa espanyola (en milions d'euros) (2007-2023)

Elaboració pròpia amb dades de l'EACB (2024b).

Pel que fa als balanços de les 60 cooperatives de crèdit, al tancament de l'exercici 2024, els actius totals ascendien a 199.347,49 milions d'euros, els passius totals se situaven en 181.669,36 milions d'euros, mentre que el patrimoni net era de 17.672,43 milions d'euros. (UNACC, 2024b).

A continuació, es presenten les 10 cooperatives amb més volum d'actiu el 2024.

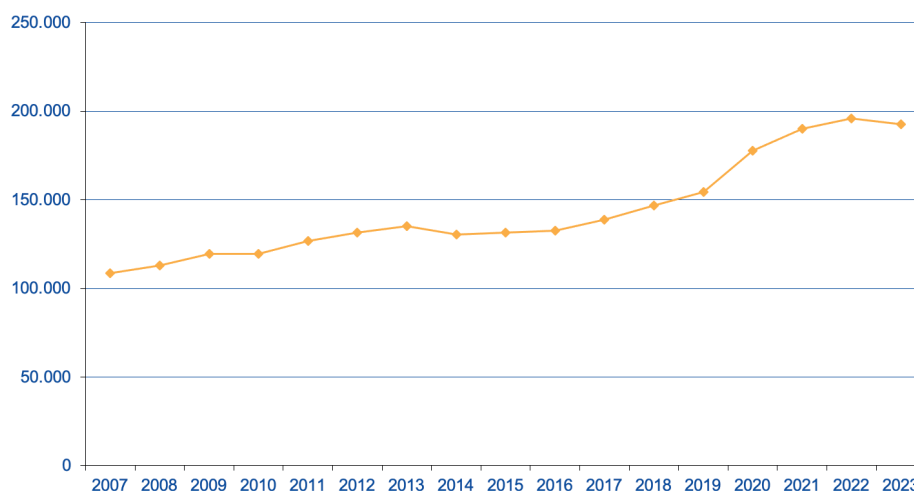
Cooperatives de crèdit amb més volum d'actiu l'exercici 2024 (en euros)

3058 - CAJAMAR CAJA RURAL, S.C.C.	54.106.876.389
3035 - CAJA LABORAL POPULAR COOP. DE CRÉDITO	26.775.874.850
3008 - CAJA R. DE NAVARRA, S.C.C.	17.306.379.555
3187 - CAJA R. DEL SUR, S. COOP. DE CRÉDITO	10.625.462.421
3081 - EUROCAJA RURAL, SOCIEDAD COOPERATIVA DE CRÉDITO	9.888.367.505
3190 - C. R. DE ALBACETE, CIUDAD REAL Y CUENCA, S.C.C.	9.489.945.491
3023 - CAJA R. DE GRANADA, S.C.C.	7.830.406.092
3059 - CAJA R. DE ASTURIAS, S.C.C.	6.797.243.738
3191 - CAJA RURAL DE ARAGÓN SOC. COOP. DE CRÉDITO	5.494.468.099
3076 - CAJASIETE, CAJA RURAL, S.C.C.	4.535.985.582

Elaboració pròpia a partir de dades de la UNACC (2024b).

Si ens fixem en l'evolució dels actius dels bancs cooperatius espanyols entre el 2007 i el 2023, s'observa un increment sostingut durant aquest període. Així, mentre que el 2007 els actius ascendien a un total de 108.429 milions d'euros, al tancament del 2023 arriben als 192.497 milions d'euros.

Evolució dels actius de la banca cooperativa espanyola (en milions d'euros) (2007-2023)

Elaboració pròpia amb dades de l'EACB (2024b).

Pel que fa als passius, a continuació es presenten les 10 cooperatives amb més volum de passiu.

Cooperatives de crèdit amb més volum de passiu l'exercici 2024 (en euros)

3058 - CAJAMAR CAJA RURAL, S.C.C.	50.212.829.518
3035 - CAJA LABORAL POPULAR COOP. DE CRÉDITO	24.356.732.321
3008 - CAJA R. DE NAVARRA, S.C.C.	15.235.019.430
3187 - CAJA R. DEL SUR, S. COOP. DE CRÉDITO	9.441.074.505
3081 - EUROCAJA RURAL, SOCIEDAD COOPERATIVA DE CRÉDITO	9.109.181.461
3190 - C. R. DE ALBACETE, CIUDAD REAL Y CUENCA, S.C.C.	8.478.730.059
3023 - CAJA R. DE GRANADA, S.C.C.	6.924.780.274
3059 - CAJA R. DE ASTURIAS, S.C.C.	6.069.469.209
3191 - CAJA RURAL DE ARAGÓN SOC. COOP. DE CRÉDITO	5.033.005.919
3076 - CAJASIETE, CAJA RURAL, S.C.C.	4.169.386.981

Elaboració pròpia a partir de dades de la UNACC (2024b).

A continuació, es presenten les 10 cooperatives amb més patrimoni net.

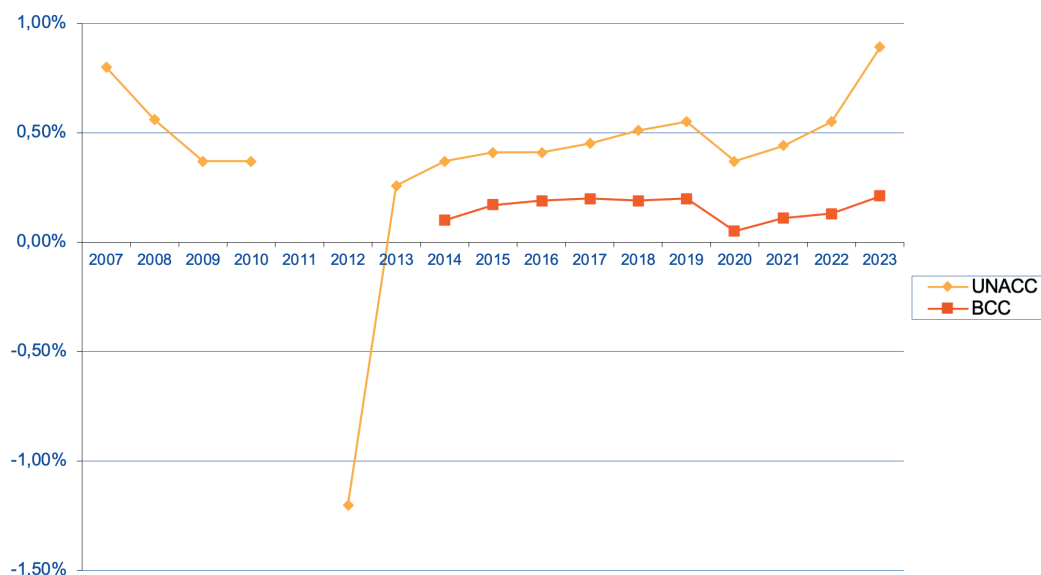
Cooperatives de crèdit amb més patrimoni net l'exercici 2024 (en euros)

3058 - CAJAMAR CAJA RURAL, S.C.C.	3.894.046.871
3035 - CAJA LABORAL POPULAR COOP. DE CRÉDITO	2.419.142.529
3008 - CAJA R. DE NAVARRA, S.C.C.	2.071.360.125
3187 - CAJA R. DEL SUR, S. COOP. DE CRÉDITO	1.184.387.916
3190 - C. R. DE ALBACETE, CIUDAD REAL Y CUENCA, S.C.C.	1.011.215.432
3023 - CAJA R. DE GRANADA, S.C.C.	905.625.818
3081 - EUROCAJA RURAL, SOCIEDAD COOPERATIVA DE CRÉDITO	779.186.044
3059 - CAJA R. DE ASTURIAS, S.C.C.	727.774.529
3191 - CAJA RURAL DE ARAGÓN SOC. COOP. DE CRÉDITO	461.462.180
3085 - CAJA R. DE ZAMORA, C.C.	444.202.308

Elaboració pròpia a partir de dades de la UNACC (2024b).

Les dades corresponents al ROA (retorn sobre actius), és a dir, la rendibilitat econòmica, mostren que la mitjana de les seixanta entitats analitzades és del 0,63 % l'exercici 2023. Cal destacar que la dada general de tota la banca espanyola per a aquest mateix exercici s'eleva al 0,80 % (Fernández de Guevara i Maudos, 2024). En el gràfic següent s'observa l'evolució del ROA entre el 2007 i el 2023 (en el cas del BCC, des del 2014, any de la seva fundació).

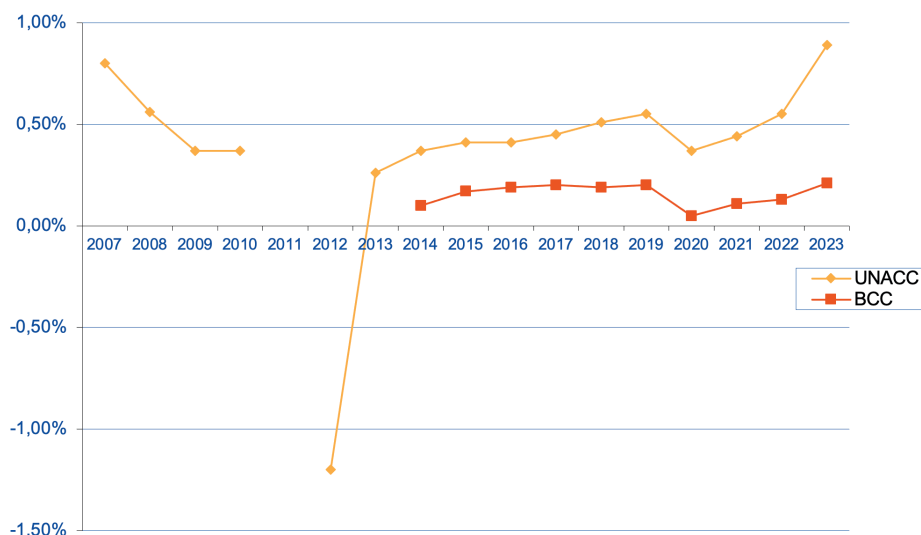
Evolució del ROA de la banca cooperativa espanyola (en milions d'euros) (2007-2023)

Elaboració pròpia amb dades de l'EACB (2024b).

Pel que fa al ROE (retorn sobre el patrimoni), és a dir, la rendibilitat financera, la mitjana de les seixanta entitats de banca cooperativa d'Espanya és del 7,26 % l'exercici 2023. En comparació, la dada general de la banca espanyola per a aquest mateix exercici va ser del 12,69 % (Fernández de Guevara i Maudos, 2024). En el gràfic següent s'observa l'evolució del ROE entre el 2007 i el 2023 (en el cas del BCC, des del 2014, any de la seva creació).

Evolució del ROE de la banca cooperativa espanyola (en milions d'euros) (2007-2023)

Elaboració pròpia amb dades de l'EACB (2024b).

Cal tenir en compte que, en relació amb el context europeu, la banca espanyola és més rendible que la mitjana de la Unió Europea el 2023, amb un ROE gairebé 2,5 punts percentuals superior i un ROA 0,12 punts percentuals més alt. A més, Espanya supera en rendibilitat Alemanya (ROE del 6,5 %) i França (6,3 %), però no Itàlia (14,1 %). (Fernández de Guevara i Maudos, 2024)

A la taula següent es mostren les dades concretes de cadascuna de les seixanta entitats de banca cooperativa espanyoles el 2024.

ROA i ROE de les entitats cooperatives de crèdit espanyoles l'exercici 2024

	ROA	ROE
3001 - CAJA R. DE ALMENDRALEJO, S.C.C.	0,60 %	9,54 %
3005 - CAJA R. CENTRAL, S.C.C.	1,22 %	13,16 %
3007 - CAJA R. DE GIJÓN, S.C. ASTURIANA DE CRÉDITO	0,79 %	9,20 %
3008 - CAJA R. DE NAVARRA, S.C.C.	1,36 %	11,81 %
3009 - CAJA R. DE EXTREMADURA, S.C.C.	0,93 %	12,04 %
3016 - CAJA R. DE SALAMANCA, S.C.C.	2,07 %	18,73 %
3017 - CAJA R. DE SORIA, S.C.C.	1,05 %	11,15 %
3018 - CAJA R. R. S. AGUSTÍN DE FUENTE ÁLAMO M., S.C.C.	0,66 %	8,86 %
3020 - CAJA R. DE UTRERA, S.C.A.C.	0,68 %	9,89 %
3023 - CAJA R. DE GRANADA, S.C.C.	1,37 %	12,21 %
3025 - CAIXA DE C. DELS ENGINYERS - C.C. INGENIEROS, S.C.C.	0,50 %	8,20 %
3029 - CAJA DE CRÉDITO DE PETREL, CAJA RURAL, C.C.V.	0,61 %	5,92 %
3035 - CAJA LABORAL POPULAR COOP. DE CRÉDITO	0,88 %	10,60 %
3045 - CAIXA R. ALTEA, C.C.V.	0,55 %	6,14 %
3058 - CAJAMAR CAJA RURAL, S.C.C.	0,50 %	6,97 %
3059 - CAJA R. DE ASTURIAS, S.C.C.	1,42 %	13,94 %
3060 - C. R. BURGOS, FUENTEPELAYO, SEGOVIA Y CASTELLDANS, S.C.C.	1,29 %	16,43 %

3067 - CAJA R. DE JAÉN, BARCELONA Y MADRID, S.C.C.	1,09 %	11,73 %
3070 - CAIXA R. GALEGA, S.C.C.L.G.	1,36 %	22,69 %
3076 - CAJASIETE, CAJA RURAL, S.C.C.	1,25 %	15,32 %
3080 - CAJA R. DE TERUEL, S.C.C.	1,06 %	10,64 %
3081 - EUROCAJA RURAL, SOCIEDAD COOPERATIVA DE CRÉDITO	1,17 %	14,76 %
3085 - CAJA R. DE ZAMORA, C.C.	1,20 %	12,39 %
3089 - CAJA R. BAENA NTRA. SRA. GUADALUPE, S.C.C.A.	0,91 %	9,05 %
3095 - CAJA R. S. ROQUE DE ALMENARA, S.C.C.V.	0,62 %	6,20 %
3096 - CAIXA R. DE L'ALCÚDIA, S.C.V.C.	0,71 %	7,13 %
3098 - CAJA RURAL DE NUEVA CARTEYA, S.C.A.C.	0,81 %	7,84 %
3102 - CAIXA R. S. VICENT FERRER DE LA VALL D'UIXÓ, C.C.V.	0,38 %	6,28 %
3104 - CAJA R. DE CAÑETE TORRES NTRA. SRA. DEL CAMPO, S.C.A.	0,49 %	6,27 %
3105 - CAIXA R. DE CALLOSA D'EN SARRIÀ, C.C.V.	0,51 %	6,52 %
3110 - CAJA R. CATÓLICO AGRARIA, S.C.C.V.	0,54 %	6,48 %
3111 - CAIXA R. LA VALL S. ISIDRO, S.C.C.V.	0,38 %	5,22 %
3112 - CAJA R. S. JOSÉ DE BURRIANA, S.C.C.V.	0,69 %	6,27 %
3113 - CAJA R. S. JOSÉ DE ALCORA, S.C.C.V.	0,73 %	5,61 %
3115 - CAJA R. NUESTRA MADRE DEL SOL, S.C.A.C.	0,74 %	6,08 %
3117 - CAIXA R. D'ALGEMESÍ, S.C.V.C.	0,32 %	5,14 %
3118 - CAIXA RURAL TORRENT. C.C.V.	0,49 %	6,25 %
3119 - CAJA R. S. JAIME ALQUERIAS NIÑO PERDIDO. S.C.C.V.	0,85 %	6,51 %
3121 - CAJA R. DE CHESTE, S.C.C.	0,47 %	6,10 %
3123 - CAIXA R. DE TURIS, C.C.V.	0,91 %	6,31 %
3127 - CAJA R. DE CASAS IBÁÑEZ, S.C.C. CASTILLA-LA MANCHA	0,68 %	5,19 %
3130 - CAJA R. S. JOSÉ DE ALMASSORA, S.C.C.V.	0,83 %	6,47 %
3134 - CAJA R. NTRA. SRA. LA ESPERANZA DE ONDA, S.C.C.V.	0,87 %	7,48 %
3135 - CAJA R. S. JOSÉ DE NULES, S.C.C.V.	0,55 %	6,63 %
3138 - RURALNOSTRA, S.C.C.V.	0,41 %	6,90 %
3140 - CAJA R. DE GUISSONA, S.C.C.	0,80 %	13,17 %
3144 - CAJA R. DE VILLAMALEA, S.C.C.A. CASTILLA-LA MANCHA	0,80 %	7,56 %
3150 - CAJA RURAL DE ALBAL COOP. DE CRÉDITO, C.C.V.	0,48 %	4,61 %
3152 - CAJA R. DE VILLAR, C.C.V.	0,77 %	6,60 %
3157 - CAJA R. LA JUNQUERA DE CHILCHES, S.C.C.V.	0,83 %	6,49 %
3159 - CAIXA POPULAR - CAIXA RURAL, S.C.C.V.	0,84 %	13,41 %
3160 - CAIXA R. S. JOSEP DE VILAVELLA, S.C.C.V.	0,44 %	6,17 %
3162 - CAIXA R. BENICARLÓ, S.C.C.V.	0,56 %	8,71 %
3165 - CAJA R. S. ISIDRO DE VILAFAMES, S.C.C.V.	0,61 %	6,22 %
3166 - CAIXA RURAL LES COVES DE VINROMÀ, S.C.C.V.	1,02 %	10,88 %
3174 - CAIXA R. VINARÒS, S.C.C.V.	1,13 %	13,41 %
3179 - CAJA R. DE ALGINET, S.C.C.V.	0,48 %	6,26 %
3187 - CAJA R. DEL SUR, S. COOP. DE CRÉDITO	1,53 %	14,43 %
3190 - C. R. DE ALBACETE, CIUDAD REAL Y CUENCA, S.C.C.	1,21 %	11,40 %
3191 - CAJA RURAL DE ARAGÓN SOC. COOP. DE CRÉDITO	0,48 %	5,68 %
MITJANA DE LES 60 ENTITATS	0,83 %	9,15 %

Elaboració pròpia a partir de dades de la UNACC (2024b).

Les cooperatives de crèdit van afrontar millor que altres entitats la crisi financera derivada de la Gran Recessió. A més, es basen en un "model de negoci eficient i sostenible, que cal promoure com a via alternativa a la banca convencional". (Vargas, 2014)

6

Inclusió financera

En els darrers anys, el tancament d'oficines a Espanya —com s'ha esmentat anteriorment—, juntament amb el procés de digitalització creixent del sector, ha tingut conseqüències negatives per a determinats col·lectius, principalment la població envellida i les persones que resideixen en zones rurals. La impossibilitat d'accedir a serveis bancaris dona lloc a allò que es coneix com a exclusió financera; és a dir, una part gens insignificant de la població espanyola experimenta dificultats per utilitzar aquests serveis. Tradicionalment, les caixes d'estalvis i les caixes cooperatives oferien els seus serveis en l'àmbit rural al costat de la banca tradicional. Tot i això, la pràctica desaparició de les primeres ha traslladat a les segones la responsabilitat d'evitar l'exclusió financera de col·lectius rellevants. Per la seva banda, la banca tradicional ha anat tancant de manera gradual moltes de les sucursals ubicades a pobles petits, ja que no es tracta d'un servei rendible des del punt de vista econòmic.

Segons un estudi de l'OCU, un 42 % dels ciutadans residents en municipis de menys de 5.000 habitants manifesten que, en els darrers cinc anys, ha tancat almenys una sucursal bancària a la seva localitat, cosa que ha provocat que pràcticament el 20 % d'aquests municipis no disposi d'oficina (OCU, 2021). Aquesta situació compromet la independència financera de la gent gran i la fa vulnerable a possibles extorsions financeres per part de tercers (OCU, 2021). En aquest context, el paper de les caixes cooperatives —especialment el de les caixes rurals— resulta imprescindible per evitar aquestes situacions adverses que afecten determinats col·lectius de la nostra societat.

Caixa Enginyers és una societat cooperativa d'estalvi i crèdit que compta amb més de 213.000 socis i sòcies i desenvolupa un model de banca personal, comercial, institucional i d'empresa al territori espanyol amb la vocació de prestar servei a professionals, siguin enginyers o d'altres col·lectius. Fundada el 1967, el tret distintiu del model cooperatiu de Caixa Enginyers és que el soci és alhora client i propietari de l'Entitat.

Des dels seus inicis, l'Entitat s'ha emparat en els seus valors fundacionals per consolidar la base del creixement i el model de banca cooperativa. Caixa Enginyers actua com a matriu del Grup Caixa Enginyers, que integra també Caixa Enginyers Gestió, societat gestora de fons d'inversió; Caixa Enginyers Vida i Pensions, societat gestora d'assegurances, reassegurances i fons de pensions; Caixa Enginyers Bancassegurances, operador d'assegurances; Fundació Caixa Enginyers, eina de responsabilitat social corporativa (RSC); i Ingenium Shopping, cooperativa de consumidors.

Així mateix, el febrer del 2011, l'Entitat va constituir la Fundació Caixa Enginyers amb l'objectiu de canalitzar les seves activitats de responsabilitat social corporativa. Es tracta d'una institució privada i sense ànim de lucre sorgida de la transformació de l'antiga Agrupació Sociocultural i Tecnològica dels Enginyers. La Fundació té com a objectiu optimitzar l'eficiència dels recursos destinats a la promoció i el foment de l'enginyeria, així com activitats d'interès cultural, social, mediambiental, benèficoassistencial, professional i tecnològic (Caixa Enginyers, 2024b).

La missió de Caixa Enginyers és aportar valor sostenible als seus socis i sòcies en els àmbits financer, professional i personal. Per aconseguir-ho, estableix relacions a llarg termini basades en l'ètica, el compromís i la confiança. La visió de l'Entitat consisteix a esdevenir l'entitat de referència per als seus socis, amb una vinculació que vagi més enllà del vessant purament financer. Així, manté com a valors principals la integritat, la prudència en les decisions, la solvència, la confiança dels seus socis i la transparència. Altres valors destacats són la inversió responsable i la promoció de la integració de criteris ambientals, socials i ètics en les polítiques d'inversió.

A diferència de la majoria de bancs convencionals, Caixa Enginyers no finança sectors com l'armament, el tabac o els projectes que perjudiquen el medi ambient, per citar-ne alguns exemples. Com a cooperativa, el màxim òrgan de govern és l'Assemblea General, que nomena el Consell Rector. (Amat, 2018)

Entre el 2008 i el 2023, Caixa Enginyers ha augmentat un 136 % el nombre d'oficines, mentre que la mitjana del sector ha experimentat una reducció del 61 %. La seva plantilla ha crescut un 62 %, en contrast amb la disminució del 43 % registrada en el sector; el volum de negoci ha augmentat un 148%, mentre que el sector l'ha reduït en un 12%. Els crèdits han crescut un 70 % (davant una reducció del 24 % en el sector); i els dipòsits un 149 % en comparació amb l'increment de només un 1 % en el sector. (Caixa Enginyers, 2024a)

Variació dels principals indicadors de Caixa Enginyers (2008-2023)

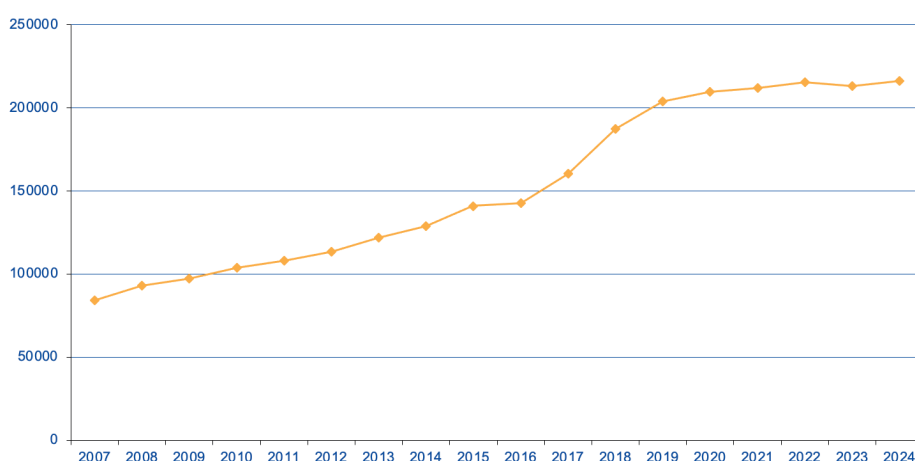
	Caixa Enginyers	Mitjana del sector
Oficines	+136 %	-61 %
Empleats	+62 %	-43 %
Volum de negoci	+148 %	-12 %
Crèdits	+70 %	-24 %
Dipòsits	+149 %	+1 %

Font: Caixa Enginyers (2024a), a partir de dades d'AFI

La satisfacció dels socis i sòcies de Caixa Enginyers va assolir els 8,28 punts sobre 10 i es va situar 1,4 punts per sobre de la mitjana del sector. (Caixa Enginyers, 2024a)

El nombre de socis i sòcies de Caixa Enginyers ha anat augmentant progressivament en els darrers anys, tal com mostra el gràfic següent. Al tancament del 2024, el total ascendia a 216.320.

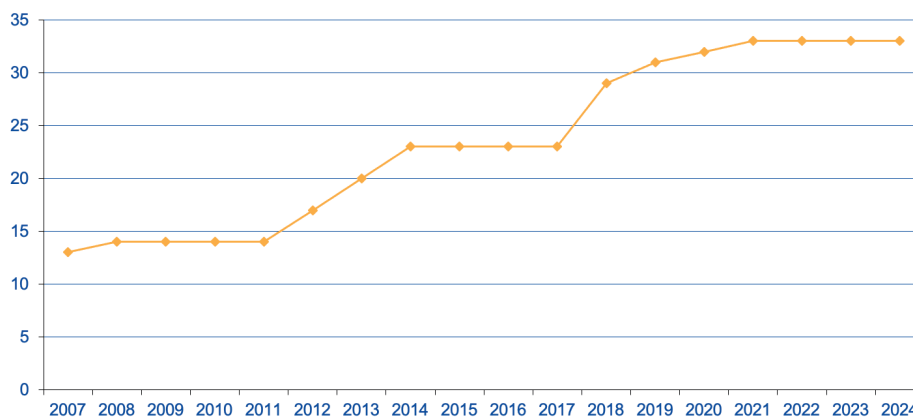
Evolució del nombre de socis i sòcies de Caixa Enginyers (2007-2024)

Elaboració pròpia a partir de dades facilitades per Caixa Enginyers.

L'evolució del nombre d'oficines també ha estat positiva des del 2007, i a finals del 2024 es va assolir un total de 33 oficines obertes a Espanya.

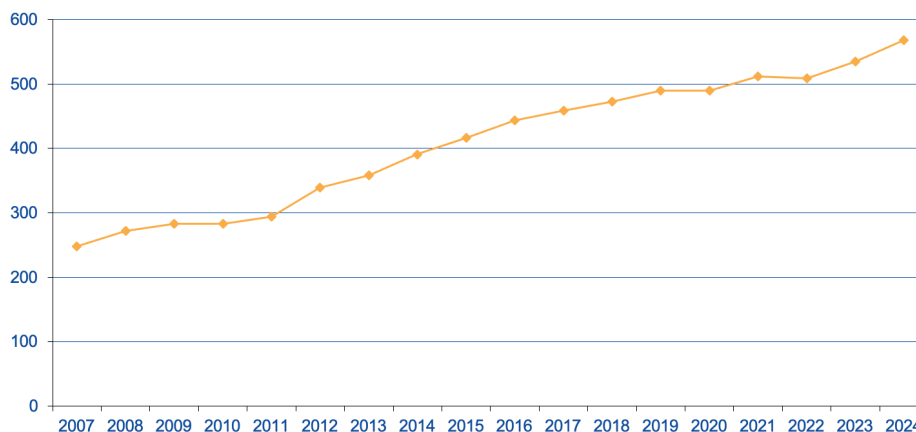
Evolució del nombre d'oficines de Caixa Enginyers (2007-2024)

Elaboració pròpia a partir de dades facilitades per Caixa Enginyers.

Pel que fa a la plantilla, entre el 2007 i el 2024 el nombre d'empleats va passar de 248 a 568, amb un augment progressiu any rere any, com reflecteix el gràfic següent. Segons dades de l'any anterior, el 99,62 % de la plantilla té un contracte indefinit i l'antiguitat mitjana a l'empresa és de 10,39 anys. El 58 % són homes i el 42 % dones, i un 54 % d'aquestes últimes ocupen càrrecs responsables i tècnics. (Caixa Enginyers, 2024c)

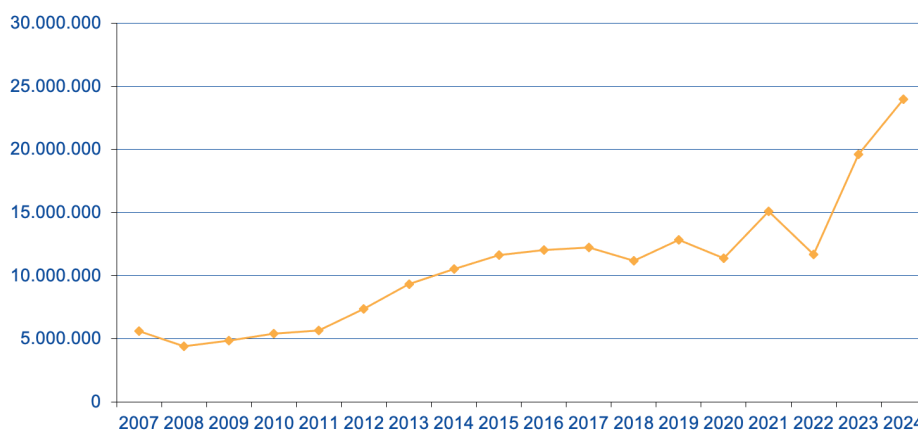
Evolució del nombre d'empleats de Caixa Enginyers (2007-2024)

Elaboració pròpia a partir de dades facilitades per Caixa Enginyers.

Pel que fa als beneficis de l'Entitat, al tancament de l'exercici 2024 se situaven en 24 milions d'euros. L'evolució des del 2007, clarament positiva, es mostra en el gràfic següent.

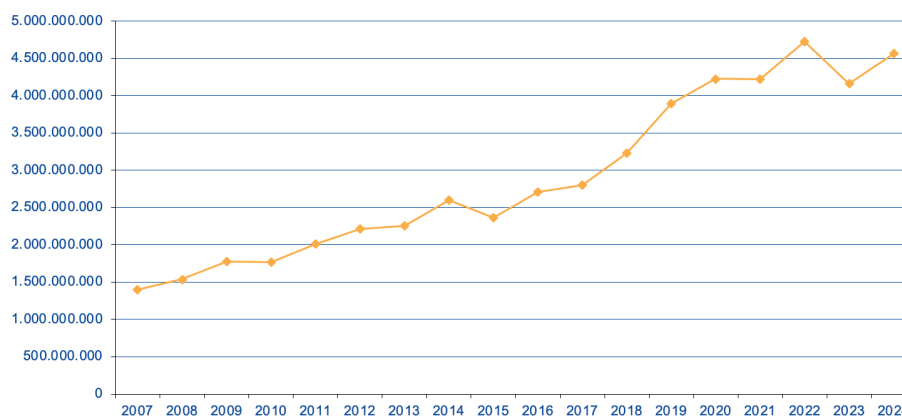
Evolució del benefici de Caixa Enginyers (2007-2024)

Elaboració pròpia a partir de dades facilitades per Caixa Enginyers.

Per la seva banda, l'actiu de Caixa Enginyers va assolir els 4.565,7 milions d'euros al tancament del 2024. L'evolució des del 2007, amb una tendència clarament positiva, es pot observar en el gràfic següent.

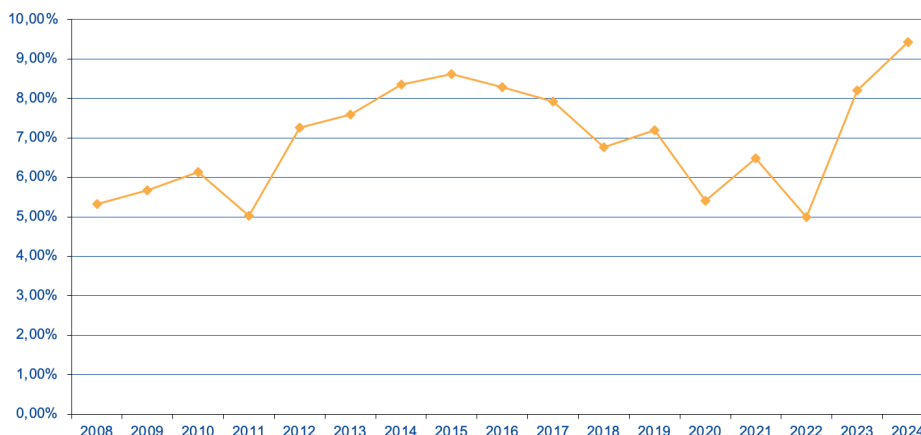
Evolució de l'actiu de Caixa Enginyers (2007-2024)

Elaboració pròpia a partir de dades facilitades per Caixa Enginyers.

El gràfic següent mostra l'evolució del ROE (retorn sobre el patrimoni o rendibilitat financera) entre el 2008 i el 2024, una ràtio habitual per mesurar la rendibilitat d'una empresa. Al tancament de l'exercici 2024, se situava en el 9,42 %.

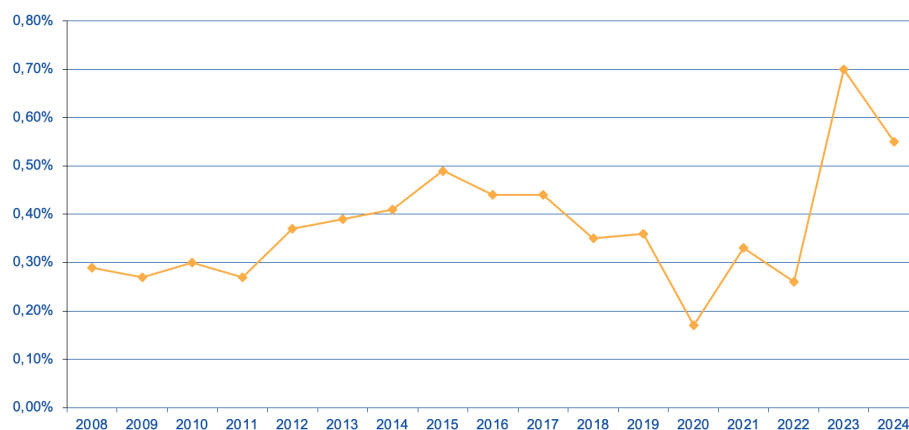
Evolució del ROE de Caixa Enginyers (2008-2024)

Elaboració pròpia a partir de dades facilitades per Caixa Enginyers.

Pel que fa al ROA (retorn sobre actius o rendibilitat econòmica), al tancament del 2024 se situava en el 0,55 %. L'evolució des del 2008 es reflecteix en el gràfic següent.

Evolució del ROA de Caixa Enginyers (2008-2024)

Elaboració pròpia a partir de dades facilitades per Caixa Enginyers.

Caixa Enginyers va tancar l'exercici 2024 amb 216.320 socis, 568 empleats i 33 oficines. En l'àmbit financer, el volum de negoci va assolir els 8.580,57 milions d'euros, amb un resultat de l'exercici de 19,6 milions d'euros. La rendibilitat (ROE) va ser del 9,42 %, la ràtio de capital es va situar en el 18,29 % i la ràtio de morositat en el 2,97 %. L'evolució de l'Entitat des de la Gran Recessió ha estat clarament positiva en tots els indicadors analitzats.

El model cooperatiu de Caixa Enginyers ha demostrat ser un èxit per aconseguir el seu objectiu: oferir als seus socis i sòcies serveis bancaris i asseguradors adaptats a les seves necessitats, a més de consolidar-se com una entitat pròspera, compromesa i amb una clara vocació de servei personalitzat (Blasco i Serrano, 2023). Caixa Enginyers representa un cas d'èxit dins la banca cooperativa espanyola, tant en termes financers com cooperatius.

7

Conclusions

Aquest treball ofereix un diagnòstic detallat de la situació del sector bancari cooperatiu a Espanya, emmarcat en el context europeu i comparat amb el conjunt del sector bancari del país, concretament en el període comprès entre l'inici de la Gran Recessió i l'actualitat. A partir de l'anàlisi de diferents indicadors d'entitats concretes (cooperatives i tradicionals), així com del mercat bancari espanyol i europeu, s'han identificat oportunitats específiques per a la banca cooperativa, ja que els darrers anys aquest model ha experimentat un creixement enfront del tradicional o capitalista.

La defensa de la identitat cooperativa, el treball basat en valors, el respecte per la societat i la generació de valor per als socis i sòcies (i també per a la resta de *stakeholders*) es presenten com a factors d'oportunitat per al creixement de la banca cooperativa a Espanya i a la resta d'Europa.

Els resultats mostren que, en un període marcat per la reestructuració del sistema bancari espanyol, la desaparició de nombroses entitats i una destrucció d'ocupació important, la banca cooperativa ha demostrat una capacitat de resiliència significativa. Aquesta es reflecteix en l'increment del nombre de socis i sòcies, l'esforç per mantenir els llocs de treball i una evolució positiva tant en la generació de beneficis com en el creixement d'actius. La tendència ha estat clarament més positiva que l'observada en el conjunt del sector bancari espanyol.

En un moment com l'actual, la cooperació és fonamental per promoure un desenvolupament econòmic i social orientat a una societat més justa, equitativa i democràtica, que avanci cap a un nou paradigma centrat en les persones i el planeta. Ara és el moment de la banca cooperativa, que situa el creixement sostenible i el servei als socis i sòcies davant de l'obtenció de beneficis dins un marc de prudència. (Blasco i Serrano, 2023)

Bibliografia

- Amat Salas, O. (2018). Caixa d'Enginyers: una entitat financera diferent. *Món Empresarial*, 15 de maig de 2018. <https://www.monempresarial.com/ca/2018/05/15/caixa-denginyers-entitat-financera-diferent/>
- Ammirato, P. (2018). *The Growth of Italian Cooperatives: Innovation, Resilience and Social Responsibility*. Oxon, Abingdon: Routledge.
- Arnone, M. (2015). Il credito cooperative negli anni della crisi: un'analisi territoriale. *Economia Cooperativa*, pàg. 192-200.
- Balaguer Escrig, C. (1990). *El crédito cooperativo. Régimen jurídico estatal*. Unión Nacional de Cooperativas de Crédito, Madrid.
- Balaguer Escrig, C. (1994). El marco jurídico de la banca cooperativa española. *Crédito Cooperativo* núm. 71, pàg. 45-60.
- Banco de Crédito Cooperativo (BCC) (2025). *Presentación institucional: Grupo Cooperativo Cajamar*, datos de marzo de 2025. Banco de Crédito Cooperativo (BCC). <https://www.bcc.es/storage/documents/473/10-presentacion-institucional-2025-03.pdf>.
- Banc d'Espanya (2021). *Evolución de los principales grupos bancarios españoles (2009-2021)*. Banc d'Espanya. <https://www.bde.es/f/webbde/GAP/Secciones/SalaPrensa/InformacionInteres/ReestructuracionSectorFinanciero/Arc/mapa-sector2021.pdf>.
- Banc d'Espanya (2025). *Boletín estadístico abril 2025*. Banco de España.
- Bellod, J. F. (2023). El rescate del oligopolio bancario español. *Revista de Economía Institucional*, 25(48), 75-103.
- Belmonte Ureña, L. J. (2007). *El sector de cooperativas de crédito en España*. Un estudio por Comunidades Autónomas. Consejo Económico y Social de Andalucía.
- Belmonte Ureña, L. J. i Cortés García, F. J. (2010). La concentración del sector de cooperativas de crédito en España. *CIRIEC-España, Revista de Economía Pública, Social y Cooperativa*, núm. 68, agost, pàg. 222-246.
- Blasco Martel, Y. i Serrano Robles, E. (2023). *55 anys de Banca Cooperativa: Caixa d'Enginyers, una història de futur*. Plataforma.
- Caixa Enginyers (2023). *Informe anual 2022. Caixa Enginyers*. <https://www.caixaenginyers.com/documents/1109332/664871422/Informe+anual+2022+Grup+Caixa+Enginyers.pdf>
- Caixa Enginyers (2024a). *Banca Cooperativa, una història de futur. Dia Internacional de les Cooperatives*. Document de presentació, juliol de 2024.
- Caixa Enginyers (2024b). Caixa Enginyers. <https://www.caixaenginyers.com/web/grupo/home>.
- Caixa Enginyers (2024c). *Informe anual 2023. Caixa Enginyers*. https://www.caixaenginyers.com/documents/1109332/665938807/Informe_Anual_2023_ca.pdf.
- Calvo Bernardino, A., Palomo Zurdo, R. J. i Gutiérrez Fernández, M. (2010). Factores determinantes de la expansión provincial de las cooperativas de Crédito. *CIRIEC-España, Revista de Economía Pública, Social y Cooperativa*, núm. 68, agost, pàg. 8-34.
- Calzada Cano, A. (2019). Cooperativas de crédito. Un estudio del sector en España. *El caso de Caja Rural de Jaén* [Treball final de grau, Facultat de Ciències Socials i Jurídiques, Universitat de Jaén].
- Carchano Alcaraz, M., Carrasco Monteagudo, I. i Soler Tormo, F. (2021). El papel de las cooperativas de crédito en el sostenimiento de la España vaciada a través del capital social. *REVESCO. Revista de Estudios Cooperativos*, vol. 138, e73866.
- Carrasco Monteagudo, I. (1999a). Cooperativas de crédito, desarrollo y creación de empleo. *CIRIEC-España*, núm. 32, agost, pàg. 189-208.
- Carrasco Monteagudo, I. (1999b). Cooperativas de crédito socialmente eficientes o agentes del desarrollo regional en busca de una ventaja competitiva. *REVESCO, Revista de Estudios Cooperativos*, núm. 68, pàg. 111-118.
- Carrasco Monteagudo, I. (2005). La ética como eficiencia: la responsabilidad social en las cooperativas de crédito españolas. *CIRIEC-España*, núm. 53, novembre, pàg. 351-367.
- Castro Cotón, M. i Romero Castro, N. (2011). Cooperativas de crédito y banca ética ¿un camino por explorar? *CIRIEC-España, Revista de Economía Pública, Social y Cooperativa*, núm. 72, octubre, pàg. 263-300.
- Chaves Ávila, R. i Soler Tormo, F. V. (2004). El gobierno de las cooperativas de crédito en España. *CIRIEC-España*, Valencia.
- Coco G., Ferri G. (2010). From shareholders to stakeholders finance: A more sustainable lending model. *Int. J. Sustainable Economy*, 2(3), pàg. 352-64.

- Conde Rodríguez, C. (1995). Las cooperativas de crédito en España. *REVESCO, Revista de Estudios Cooperativos*, núm. 61, pàg. 127-140.
- Cuevas C. E., Fisher K. P. (2006). *Cooperative Financial Institutions. Issues in Governance, Regulation, and Supervision*. World Bank Working Paper, núm. 82.
- Del Arco Álvarez, J. L. (1979). Cooperativas de crédito y crédito cooperativo. *REVESCO, Revista de Estudios Cooperativos*, núm. 47, gener-abril, pàg. 3-38.
- European Association of Co-operative Banks (EACB) (2023). *Una visión positiva de la banca cooperativa en Europa*. European Association of Co-operative Banks.
- European Association of Co-operative Banks (EACB) (2024a). *Cooperative Banks' Contribution to the Future of Europe. Towards Single Market 2.0 and European Competitiveness*. European Association of Co-operative Banks.
- European Association of Co-operative Banks (EACB) (2024b). *Key statistics*. European Association of Co-operative Banks. <https://www.eacb.coop/en/cooperative-banks/key-figures.html>
- European Association of Co-operative Banks (EACB) (2025). *Annual report 2024*. European Association of Co-operative Banks.
- Fernández de Guevara, J. i Maudos, J. (2024). El sector bancario español en el contexto de la UE-27. *Instituto Español de Banca y Finanzas*.
- Ferri, G. (2012). *Credit Cooperatives: Challenges and Opportunities in the New Global Scenario*. EURICSE Working Paper, núm. 031, 12.
- Giagnocavo, C., Gerez, S. i Sforzi, J. (2012). Cooperative Bank Strategies for Social-Economic Problem Solving: Supporting Social Enterprise and Local Development, *Annals of Public and Cooperative Economics*, 83(3), pàg. 281-315.
- González Rodríguez, J. I. (1996). *Las cooperativas de crédito en la Unión Europea. Una perspectiva global* [Tesi doctoral, Universidad de Castilla-La Mancha. Toledo].
- Guider, Hervé (2017). La banca cooperativa en Europa. ¿A qué desafíos se enfrenta después de la crisis financiera? *Mediterráneo Económico*, núm. 29, pàg. 361-379.
- Hesse H., Čihák M. (2007). *Cooperative Banks and Financial Stability*. IMF Working Paper WP/07/2, January.
- Karafolas, Simeon, Groeneveld, Hans i Biasin, Massimo (2017). La banca cooperativa europea antes y después de la crisis. Los casos de Países Bajos y Alemania. *Mediterráneo Económico*, núm. 29, pàg. 311-359.
- Martín Galán, A. (2019). Las cooperativas de crédito en España: evolución reciente y estrategia [Tribuna final de grau, Facultad de Ciencias Económicas y Empresariales, Universidad de Valladolid].
- Naciones Unidas (2015). *La Asamblea General adopta la Agenda 2030 para el Desarrollo Sostenible*. Naciones Unidas. <https://www.un.org/sustainabledevelopment/es/2015/09/la-asamblea-general-adopta-la-agenda-2030-para-el-desarrollo-sostenible/>.
- OpenODS (2019). *El sector financiero, el aliado que necesita la Agenda 2030*. OpenODS. <https://openods.es/es/el-sector-financiero-el-aliado-que-necesita-la-agenda-2030/>.
- Organización de Consumidores y Usuarios (OCU) (2021). *Consumidores vulnerables. Servicios financieros en el mundo rural. Organización de Consumidores y Usuarios (OCU)*. https://www.ocu.org/-/media/ocu/resources/themes/dinero/informe_ocu_exclusion_financiera.pdf?rev=960c282f-d242-4374-8880-4519f59aee9c&hash=A46E30BE90DE3759B6270589CFBEE50B.
- Palomo Zurdo, R. J. (coord.) (2004). *Banca cooperativa y economía social en Europa*. Unión Nacional de Cooperativas de Crédito, Ministerio de Trabajo i Afers Socials (DG Foment de l'Economia Social i del Fons Social Europeu), Madrid.
- Palomo Zurdo, R. J. i Valor Martínez, C. (2001). *Banca cooperativa. Entorno financiero y proyección social*. Unión Nacional de Cooperativas de Crédito (UNACC), Madrid.
- Palomo Zurdo, R. J. (Coord.) (2004): *Banca cooperativa y economía social en Europa*. Unión Nacional de Cooperativas de Crédito (UNACC), Madrid.
- Palomo Zurdo, R. J. i Sanchis Palacio, J. R. (2008): Un análisis del crédito cooperativo en España: Situación actual, expansión territorial y proyección estratégica. *Estudios de Economía Aplicada*, 26(1), pàg. 89-132.
- Palomo Zurdo, R. J. (2008). *El sector del crédito Cooperativo: Hechos y tendencias de un modelo particular de banca de empresas y empresarios*. *Gezki Revista Vasca de Economía Social*, núm. 4, pàg. 137-157.
- Sanchis Palacio, J. R. i Pascual García, E. (2017). Banca ética y banca cooperativa. Un análisis comparativo a través del estudio de Caixa Popular y de Fiar Banca Ética. *REVESCO. Revista de Estudios Cooperativos*, núm. 124, pàg. 152-174. DOI: <http://dx.doi.org/10.5209/REVE.54921>.

- Seguí Mas, E. i Server Izquierdo, R. J. (2010). Las cooperativas de crédito y su entorno en el contexto de la crisis bancaria: análisis de su capital relacional como base desde la que explotar oportunidades. *CIRIEC-España, Revista de Economía Pública, Social y Cooperativa*, núm. 68, agost, pàg. 35-59.
- Soler Tormo, F. V. (2002). La identidad cooperativa como garantía de futuro: Las cooperativas de crédito ante la trivialización de sus principios. *CIRIEC-España, Revista de Economía Pública, Social y Cooperativa*, núm. 40, pàg. 215-242.
- TULankide. La actualidad de la Corporación Mondragón (2020). *Las mayores cooperativas de crédito del mundo*. TULankide. <https://www.tulankide.com/es/las-mayores-cooperativas-de-credito-del-mundo>.
- Unión Nacional de Cooperativas de Crédito (UNACC) (2007). *Banca cooperativa. Oportunidades de desarrollo*. Wanagu Ediciones.
- Unión Nacional de Cooperativas de Crédito (UNACC) (2024a). *Anuario 2023 UNACC*. Unión Nacional de Cooperativas de Crédito.
- Unión Nacional de Cooperativas de Crédito (UNACC) (2024b). Estados financieros. Unión Nacional de Cooperativas de Crédito. <https://www.unacc.com/estados-financieros/2024-2/>.
- Unión Nacional de Cooperativas de Crédito (UNACC) (2024c). FAQs. Sobre las cooperativas de crédito. Unión Nacional de Cooperativas de Crédito. <https://www.unacc.com/sector-de-cooperativas-de-credito/faq/>.
- Unión Nacional de Cooperativas de Crédito (UNACC) (2025). Panel de datos. Unión Nacional de Cooperativas de Crédito. <https://www.unacc.com/sector-de-cooperativas-de-credito/panel-de-datos/>.
- Vañó Vañó, M. J. (2004). Transparencia y nuevas tecnologías en las cooperativas de Crédito. *CIRIEC-España*, núm. 49, agost, pàg. 117-141.
- Vargas Vasserot, C. (2014). Las cooperativas de crédito y su posición dentro del modelo cooperativo. Integración frente a diferenciación en el marco de la reforma del sistema financiero. *Revista de Economía Social, REVESCO*, núm. 117 - Monográfico: Las sociedades cooperativas construyen un mundo mejor, ISSN 1885-8031.
- World Council of Credit Unions (WOCCU) (2024). *Informe anual 2023*. World Council of Credit Unions.
- Zúcar Torres, A. J. (2020). Ayudas públicas en el proceso de reestructuración del sistema financiero español [Treball final de grau, Facultat de Ciències Socials i Jurídiques, Universitat de Jaén].

